"ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ΠΟΛΙΟΡΚΗΜΕΝΟΙ"

ΜΕΡΟΣ Β'.

ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Α'.

I

Τότες ἐταραχτήκανε τὰ σωθικά μου, καὶ ἔλεγα πὼς ἦρθε ἡ ὥρα νὰ ξεψυχήσω· κ' εὑρέθηκα σὲ σκοτεινὸ τόπο καὶ βροντερό, ποὺ ἐσκιρτοῦσε σὰν κλωνὶ στάρι στὸ μύλο ποὺ ἀλέθει ὀγλήγορα, ὡσὰν τὸ χόχλο στὸ νερὸ ποὺ ἀναβράζει· ἐτότες ἐκατάλαβα πὼς ἐκεῖνο ἤτανε τὸ Μεσολόγγι· ἀλλὰ δὲν ἔβλεπα μήτε τὸ κάστρο, μήτε τὸ στρατόπεδο, μήτε τὴ λίμνη, μήτε τὴ θάλασσα, μήτε τὴ γῆ ποὺ ἐπάτουνα, μήτε τὸν οὐρανό· ἐκατασκέπαζε ὅλα τὰ πάντα μαυρίλα καὶ πίσσα· γιομάτη λάμψη, βροντή, καὶ ἀστροπελέκια· καὶ ὕψωσα τὰ χέρια, μου καὶ τὰ μάτια μου νὰ κάμω δέηση, καὶ ἰδοὺ μὲς στὴν καπνίλα μιὰ μεγάλη γυναῖκα μὲ φόρεμα μαῦρο σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα, ὅπου ἡ σπίθα ἔγγιζε κ' ἐσβενότουνε· καὶ μὲ φωνὴ ποὺ μοῦ ἐφαίνονταν πὼς νικάει τὴν ταραχὴ τοῦ πολέμου, ἄρχισε :

«Τὸ χάραμα ἐπῆρα
Τοῦ Ἥλιου τὸ δρόμο,
Κρεμώντας τὴ λύρα
Τὴ δίκαιη στὸν ὦμο,
Κι' ἀπ' ὅπου χαράζει
Ὡς ὅπου βυθᾶ,

τὰ μάτια μου δὲν εἶδαν τόπον ἐνδοξότερον ἀπὸ τοῦτο τὸ ἀλλωνάκι»

II

Παράμερα στέκει
Ὁ ἄντρας καὶ κλαίει·
Ἀργὰ τὸ τουφέκι
Σηκώνει, καὶ λέει :

«Σὲ τοῦτο τὸ χέρι
Τί κάνεις ἐσύ ;
Ὁ ἐχθρός μου τὸ ξέρει
Πὼς μοῦ εἶσαι βαρύ».

Τῆς μάννας ὤ λαῦρα !
Τὰ τέκνα τριγύρου
Φθαρμένα καὶ μαῦρα
Σὰν ἴσκιους ὀνείρου·
Λαλεῖ τὸ πουλάκι
Στοῦ πόνου τὴ γῆ,
Καὶ βρίσκει σπειράκι,
Καὶ μάννα φθονεῖ.

III

Σὲ γῆ, σὲ κῦμα, σὲ γιαλό,
Μὲ ρόδο, μὲ γιοφύλλι,
(Πόδι, κὺρ Ἔρωτα, χρυσὸ)
Τώρα ποὺ ἔστησες χορὸ
Μὲ τὸν ξανθὸν Ἀπρίλη.

Στὴ φράχτη μὲς στὴ φουντωτή,
Χαριτωμένη τώρα,
Ὁποῦ δροσιὲς καὶ μόσχους κλεῖ,
Κ' ἡ φύσις ηὗρε τὴν καλὴ
Καὶ τὴ γλυκειά της ὥρα.

Δροσιὲς καὶ μόσχους κλεῖ κι αὐτὸς
Ὁ βάτος φουντωμένος,
Καὶ μέσ' ἀκούστηκε γλυκὸς
Ἀνάκουστος κελαϊδισμός,
Καὶ λειποθυμισμένος.(1)

IV

Γρικοῦν νὰ ταράζῃ
Τοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα
Μιὰν ἄλλη, ποὺ μοιάζει
Τ' ἀντίλαλου πέρα·

ΣΗΜ. (1) Τὸ ἀπόσπασμα τρία ἐτοποθετήθηκε ἀπὸ τὸν Ι. Πολυλᾶ στὶς παραλλαγὲς τοῦ Γ'. σχεδιάσματος, μὰ ἐμεῖς ἐπροτιμήσαμε νὰ τὸ τοποθετήσουμε στὸ Α'. Τὸ ἀναφερόμενο ἀπόσπασμα ἀνήκει στὸ τραγούδι ποὺ λένε οἱ πολιορκημένοι, ὅταν μαθαίνουν πὼς ἔφτασε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Καὶ ξάφνου πετιέται
Μὲ τρόμου λαλιά,
Πολληώρα γρικιέται
Κι' ὁ κόσμος βροντᾶ.

V

'Αμέριμνον ὄντας
Τ' 'Αράπη τὸ στόμα
Σφυρίζει, περνώντας
Στοῦ Μάρκου τὸ χῶμα.
Διαβαίνει, κι ἀγάλι
Ξαπλώνετ' ἐκεῖ
Ποὺ βγῆκ' ἡ μεγάλη
Τοῦ Μπάϊρον ψυχή.

VI

Προβαίνει καὶ κράζει
Τὰ ἔθνη σκιασμένα.

VII

Καὶ ὤ πεῖνα καὶ φρίκη!
Δὲ σκούζει σκυλί!

VIII

Τουφέκια, τούρκικα σπαθιὰ
Τὸ ξεροκάλαμο περνᾶ.(1)

IX

Καὶ ἡ μέρα προβαίνει,
Τὰ νέφη συντρίβει.
Νὰ ἡ νύχτα ποῦ βγαίνει,
Κι' ἀστέρι δὲν κρύβει.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΠΡΩΤΟΥ ΣΧΕΔΙΑΣΜΑΤΟΣ

'Απόσπ.	1.	στίχ.	3.	Βαστώντας τὴ λύρα.
,,	»	,,	3,4.	Καὶ μῶκρουζε ἡ λύρα 'Η δίκαιη στὸν ὦμο.
,,	2.	,,	2.	Σουλιώτης καὶ κλαίει.
,,	3.	,,	1-4.	Χαμένη γρικᾶνε Στοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα Μιὰν ἄλλη, σὰν νᾶναι Τ' ἀντίλαλου πέρα.
,,	,,	,,	1,2.	Σκληρὴ περιπαίζει Στοῦ ἐχθροῦ τὸν ἀέρα.
,,	,,	,,	3,4.	'Η ἀπάνθρωπη μοιάζει Τ' ἀντίλαλου πέρα.

'ΣΗΜ. (1) Τὸ ἀπόσπασμα VIII ἐτοποθετήθηκε πρὸς τὸ τέλος τοῦ Γ'. σχεδιάσματος, ἐνῶ φανερὰ δὲν ἀνήκει εἰς αὐτό. 'Εμεῖς προτιμοῦμε νὰ τὸ τοποθετήσουμε στὸ Α'. Καὶ ἀναφέρνεται σὲ κάποια γυναῖκα ποὺ ἔμοιαζε σὰν ξεροκάλαμο καὶ ἡ ὁποία κατόρθωσε νὰ διασπάση τὰ ἐχθρικὰ στρατεύματα κατὰ τὴν ἔξοδο.

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Β'.

I

. . . . . .

Καὶ μὲ τὸ ροῦχο ὁλόμαυρο σὰν τοῦ λαγοῦ τὸ αἷμα(1).

. . . . . .

[Εἶναι προσωποποιημένη ἡ Πατρίδα, ἡ Μεγάλη Μητέρα, θεάνθρωπη, ὥστε νὰ αἰσθάνεται ὅλα τὰ παθήματα, καὶ καθαρίζοντάς τα εἰς τὴ μεγάλη ψυχή της νὰ ἀναπνέη τὴν Παράδεισο·] (2)

Πολλὲς πληγὲς κ ἐγλύκαναν γιατ' ἔσταξ' ἅγιο μύρος.

Μένει ἄγρυπνη μέρα καὶ νύχτα, καρτερώντας τὸ τέλος τοῦ ἀγῶνα· δὲν τὰ φοβᾶται τὰ παιδιά της μὴ δειλιάσουν· εἰς τὰ μάτια της εἶνε φανερὰ τὰ πλέον ἀπόκρυφα τῆς ψυχῆς τους·

Στοῦ τέκνου σύρριζα τὸ νοῦ, Θεοῦ τῆς μάννας μάτι·

Λόγο, ἔργο, νόημα [εἶναι φανερὰ] (3)

Ἀπὸ τὸ πρῶτο μίλημα στὸν ἀγγελοκρουμό του. (4)

Γιὰ τοῦτο αὐτὴ εἶναι

Ἥσυχη γιὰ τὴ γνώμη τους, ἀλλ' ὄχι γιὰ τὴ Μοῖρα,

Καὶ μὲς στὴν τρίσβαθη ψυχὴ ὁ πόνος της πλημμύρα,

Ἐπειδὴ βλέπει τὸν ἐχθρὸν ἄσπονδον, ἄπονον ἀπὸ τὸ πολὺ πεῖσμα, καὶ καταλαβαίνει ὅτι ἂν τὸ Ἔλεος ἔχυνε μὲς στὰ σπλάχνα του ὅλους τοὺς θησαυρούς του, τοῦτοι

Τριαντάφυλλά ναι θεϊκὰ στὴν κόλαση πεσμένα.

II

. . . . . .

.....Στὴν πεισμωμένη μάχη

Σφόδρα σκιρτοῦν μακρυὰ πολὺ τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι, (α')

Καὶ τὰ γλυκοχαράματα, καὶ μὲς στὰ μεσημέρια, (β')

Κι' ὅταν θολώνουν τὰ νερά, κι' ὅταν ἐβγοῦν τ' ἀστέρια.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ ΔΕΥΤΕΡΟΥ

α'—Πολλὰ μερόνυχτ' ἔσκιρταν τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι

β'—Ἀπὸ τὸ βγάλσιμο τοῦ ἡλιοῦ στὰ κύματα ἀναμμένα.

ΣΗΜ. (1) Ὁ στίχος αὐτὸς ἀνήκει στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ποιήματος τῆς ὁποίας ἡ ἀρχὴ λείπει.

(2) Τὸ μέρος αὐτὸ δὲν ἀνήκει στὸ κείμενο, μὰ εἶναι στοχασμὸς τοῦ ποιητῆ ἀναφερόμενος στὸ σχετικὸ μέρος, γι αὐτὸ τῶκλεισα μέσα σὲ ἀγκύλες.

(3) Τὸ *εἶνε φανερὰ* εἶναι δική μας ἐπεξηγηματικὴ προσθήκη γιὰ τὴν κατανόηση τοῦ νοήματος, καὶ ὄχι συμπλήρωση τοῦ κειμένου.

Τὸ θεϊκὸ μάτι τῆς Μεγάλης Μητέρας, τῆς Πατρίδας, βλέπει ἴσιαμε τὴ ρίζα τοῦ νοῦ τοῦ τέκνου της καὶ τῆς εἶναι φανερὰ ὁ λόγος, τὸ ἔργο καὶ τὸ νόημά του, ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ γεννιέται, ἴσιαμε ποὺ ὁ ἄγγελος τοῦ παίρνει τὴν ψυχή.

(4) Ὑπάρχει ἡ παροιμία: Ποιὸς εἶδε ἄγγελο καὶ δὲν ἀγγελοκρούστηκε.

Φοβοῦνται γύρου τὰ νησιά, παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε, (γ΄)
Κ' οἱ ξένοι ναύκληροι μακρυὰ πικραίνονται καὶ λένε :
«'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, σπαθὶ Τουρκιᾶς, μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ φτωχὸ καλύβι. (δ΄)

III

. . . . . .

Ἄκρα τοῦ τάφου σιωπὴ στὸν κάμπο βασιλεύει·
Λαλεῖ πουλί, παίρνει σπειρί, κ' ἡ μάννα τὸ ζηλεύει. (ε΄)
Τὰ μάτια ἡ πεῖνα ἐμαύρισε· στὰ μάτια ἡ μάννα μνέει·
Στέκει ὁ Σουλιώτης ὁ καλὸς παράμερα καὶ κλαίει:
«Ἔρμο τουφέκι, σκοτεινό, τὶ σ' ἔχω γὼ στὸ χέρι ;
Ὁποῦ σὺ μοῦγινες βαρύ, κι' ὁ 'Αγαρηνὸς τὸ ξέρει» ; (ζ΄)

γ΄—Καὶ τὰ νησάκια ὁλόγυρα παρακαλοῦν καὶ τρέμουν.
δ΄—«'Αραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, σπαθὶ Τουρκιᾶς, μολύβι,
Πέλαγο μέγα βράζ' ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ φτωχὸ καλύβι»,
'Απάνου στὸ κατάστρωμα οἱ καλοὶ ναῦτες λένε,
Καὶ τὰ νησάκια ὁλόγυρα παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε.
δ΄—Τουρκιὰ μὲ δύναμη 'Αραπιά, μὲ νοῦ 'Ιταλοὶ καὶ Γάλλοι,
Σ' ἔζωσ' ὁ ἐχθρός, σὰν πέλαγο μὲ δίχως ἀκρογιάλι.
δ΄—Τουρκαραπιὰ μὲ δύναμη κ.λ.π.
δ΄—Ἄλογ' 'Αράπη, Γάλλου νοῦς Τούρκου ὁδηγᾶ μολύβι.
ε΄—'Εκάθησε ἐκελάϊδησε γλυκόφωνο πουλάκι.
Ἡ μαύρη μάννα τὸ φθονεῖ πὼς ηὗρ' ἕνα σπειράκι.
ε΄—Ἦρθε, ἐκελάϊδησε γλυκὰ πουλὶ ποὺ ταξειδεύει,
Ηὗρε σπειρὶ κ' ἐπῆρε το, κ' ἡ μάννα τὸ ζηλεύει.
ε΄—«Μόνε ξανοίγω καὶ φθονῶ πουλὶ στὸ πέταμά του,
Καὶ στὸ σπειράκι πῶβρηκε, καὶ στὴ γλυκειὰ χαρά του».
ε΄—«Πολὺν καιρὸ τὸ βάσταξα μέσα στὴν ἔρμη ἀγκάλη,
Κ' ἐφθόνεσα μικρὸ πουλί, πού βρε σπειρὶ κ' ἐλάλει.
ζ΄—Καὶ τὸ τουφέκι τὸ πιστὸ σηκώνει μ' ἀργὸ χέρι :
«Ἔρμο ! σὺ μῶγινες βαρύ· ὁ 'Αγαρινὸς τὸ ξέρει».
ζ΄—«'Ερμιᾶς σπαθὶ καὶ σκοτεινιᾶς, σὰν τὶ σ' ἔχω στὸ χέρι;»

IV(1)

Ὁ 'Απρίλης μὲ τὸν Ἔρωτα χορεύουν καὶ γελοῦνε,
Κι' ὅσ' ἄνθια βγαίνουν καὶ καρποὶ τόσ' ἄρματα σὲ κλειοῦνε(2)
Τόσ' ἄστρα δὲν ἐγνώρισεν ὁ τρίσβαθος αἰθέρας.(3)

ΣΗΜ. (1) Ὁ 'Ι. Πολυλᾶς ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ ἐσημείωσε τ' ἀκόλουθα, παραθέτοντας ἐπεξηγηματικὰ κ' ἕνα σχετικὸ στοχασμὸ τοῦ ποιητῆ πρὸς τὸ μέρος τοῦτο τοῦ ποιήματος: «Τὸ Μεσολόγγι ἔπεσε τὴν ἄνοιξη· ὁ ποιητὴς παρασταίνει τὴν Φύση εἰς τὴ στιγμὴ ποῦ εἶνε ὡραιότερη, ὡς μία δύναμη ἡ ὁποία μὲ ὅλα τὰ ἄλλα καὶ ὑλικὰ καὶ ἠθικὰ ἐνάντια, προσπαθεῖ νὰ δειλιάση τοὺς πολιορκημένους. 'Ιδοὺ οἱ στοχασμοὶ τοῦ ποιητῆ:

Ἡ ζωὴ ποὺ ἀνασταίνεται μὲ ὅλες της τὶς χαρές, ἀναβρύζοντας ὁλοῦθε, νέα λαχταριστή, περιχυνόμενη εἰς ὅλα τὰ ὄντα· ἡ ζωὴ ἀκέραιη, ἀπ' ὅλα τῆς φύσης τὰ μέρη, θέλει νὰ καταβάλη τὴν ἀνθρώπινη ψυχή· θάλασσα, γῆ, οὐρα-

. . . . . .

Λευκὸ βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει.

. . . . . .

Καὶ τὸ τριφύλλι ἐχόρτασε καὶ τὸ περιπλοκάδι,
Κ' ἐχόρευε κ' ἐβέλαζε στὸ φουντωτὸ λιβάδι.

. . . . . .

Γειὰ κοῖτα κεῖ χάσμα σεισμοῦ βαθειὰ στὸν τοῖχο πέρα (α')
Καὶ βγαίνουν ἄνθια πλουμιστά, καὶ τρέμουν στὸν ἀέρα·
Λουλούδια μύρια, ποὺ καλοῦν χρυσὸ μελισσολόϊ·
Ἄσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καὶ κρύβουνε τὴ χλόη.

. . . . . .

Κάνε σιμὰ κ' εἶναι ψυλές, κάνε βαρειὲς καὶ πέρα (4)
Σὰν τοῦ Μαϊοῦ τὲς εὐωδιὲς γιομίζουν τὸν ἀέρα.

. . . . . .

Χιλιάδες ἦχοι ἀμέτρητοι, πολὺ βαθυὰ στὴ χτίση· (β')
Ἡ Ἀνατολὴ τ' ἀρχίναγε κ' ἐτέλειωνέ το ἡ Δύση.
Κἄποι ἀπὸ τὴν Ἀνατολή, κι' ἀπὸ τὴ Δύση κἄποι·
Κάθ' ἦχος εἶχε καὶ χαρά, κάθε χαρὰ κι' ἀγάπη. (5)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'--Χάσμα σεισμαῦ ποὺ βγάν' ἀνθοὺς καὶ τρέμουν στὸν ἀέρα.
β'—Ἐκρυφανάβρυζε βαθιὰ κ' ἐγιόμιζε τὴ χτίση.
β'—Τρίσβαθο ἐκρυφανάβρυζε κ' ἐπότιζε τὴ χτίση.
β'—Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο, καὶ πλημμυρίζ' ἡ χτίση.
β'—Κρυφαναβρύζει τρίσβαθο κ' ἐχόρταινε τὴ χτίση.

νός, συγχωνευμένα, τὰ ὁποῖα πάλι πολιορκοῦν τὴν ἀνθρώπινη φύση στὴν ἐπιφάνεια καὶ εἰς τὸ βάθος της.

Ἡ ὡραιότητα τῆς φύσης ποὺ τοὺς περιτριγυρίζει, αὐξαίνει εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν ἀνυπομονησία νὰ πάρουν τὴ χαριτωμένη γῆ καὶ εἰς τοὺς πολιορκημένους τὸν πόνο πὼς θὰ τὴ χάσουν.

(2) Ὁ στίχος αὐτὸς εἶναι μετάφραση ἀπὸ τὸ τῆς Ὀδύσσειας τοῦ Ὁμήρου. Ἰδοὺ ὁ πρωτότυπος:

Ἦλθον ἔπειθ' ὅσα φύλλα καὶ ἄνθεα γίγνεται ὥρῃ,
Ἠέριοι .....

(3) Ὁ στίχος αὐτὸς ποὺ παρασταίνει τὸν ἀριθμὸ τοῦ ἐχθροῦ παραβάλλοντάς τον μὲ τὰ ἄστρα, ἔχει τὸ ἴδιο νόημα μὲ τὸν προηγούμενο, ποὺ τὸν παραβάλλει μὲ τ' ἄνθη καὶ τοὺς καρπούς, γι αὐτὸ καὶ τοὺς ἐθέσαμε σιμά. Κατὰ τὴ γνώμη μας, ἂν δὲν εἶναι ἐπίταση, εἶναι παραλλαγή.

(4) Ὁ Ἰ. Πολυλᾶς σημειώνει πὼς οἱ στίχοι αὐτοί, ἂν καὶ βρίσκονται καὶ στὸν Κρητικό, ἀνήκουν καὶ στοὺς Ἐλεύθερους Πολιορκημένους· γιὰ τοῦτο τοὺς τοποθετοῦμε στὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀπρίλη, στὸ μόνο μέρος ποὺ ἐνδέχετοι ν' ἀνήκουν.

(5) Οἱ στίχοι αὐτοὶ παρομοιάζουν τοὺς ἤχους τῆς ἀνοίξεως: κελαδίσματα, θροΐσματα, φλοίσβους, κ.λ.π. μὲ ἁρμονισμένο τρα-

. . . . . .

Καὶ μὲς στὴ θάλασσα βαθυὰ ξαναπετιέται πάλι,
Κι' ὁλόλευκο ἐσύσμιξε μὲ τ' οὐρανοῦ τὰ κάλλη. (1)

. . . . . .

Καὶ μὲς στῆς λίμνης τὰ νερά, ὅπ' ἔφθασε μ' ἀσποῦδα,
Ἔπαιξε μὲ τὸν ἴσκιο της γαλάζια πεταλοῦδα,
Ποὺ εὐώδιασε τὸν ὕπνο της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο·
Τὸ σκουλικάκι βρίσκεται σ' ὥρα γλυκειὰ κ' ἐκεῖνο, (γ΄)
Μάγεμα ἡ φύση κι' ὄνειρο στὴν ὀμορφιὰ καὶ χάρη, (δ΄)
Ἡ μαύρη πέτρα ὁλόχρυση καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι·
Μὲ χίλιες βρύσες χύνεται, μὲ χίλιες γλῶσσες κρένει : (ε΄)
Ὅποιος πεθαίνει ἐσήμερα χίλιες φορὲς πεθαίνει.

. . . . . .

Τρέμ' ἡ ψυχὴ καὶ ξαστοχᾶ γλυκὰ τὸν ἑαυτό της.

. . . . . .

Ἡ ὄψη ἐμπρός μου φαίνεται, καὶ μὲς στὴ θάλασσ' ὄχι, (2)
Ὄμορφη ὡς εἶναι τ' ὄνειρο μ' ὅλα τὰ μάγια πῶχει!

. . . . . .

Χρυσ' ὄνειρο ἠθέλησε τὸ πέλαγο ν' ἀφήσῃ,
Τὸ πέλαγο ποὺ πάτουνε χωρὶς νὰ τὸ συγχίσῃ.

. . . . . .

Κ' ἔφυγε τὸ χρυσ' ὄνειρο ὡς φεύγουν ὅλα τ' ἄλλα.

. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

γ΄—Καὶ μὲς στῆς λίμνης τὰ νερά, μὲ πόθο καὶ μ' ἀσποῦδα,
Ἔπαιξε μὲ τὸν ἴσκιο της βωδάτη πεταλοῦδα,
Ὁποῦ ἐξενύχτισε ὄμορφα μέσα στὸν ἄγριο κρίνο·
Καὶ τὸ σκουλίκι βρίσκεται σ' ὥρα γλυκειὰ καὶ κεῖνο.

γ΄—Ἐκεῖ χε μὲ τὸν ἴσκιο της ἡ λεφτερίδα . . . .
Ὅλ' ἀγριόκρινου βωδιές, ὅπ' εἶχε ξενυχτίσει.

δ΄—Ὄνειρο μὲ τὰ μάγια του παντοῦ ὀμορφιὰ καὶ χάρη,

ε΄—Σὲ χίλιες βρύσες χύνεται, σὲ χίλιες γλῶσσες κρένει.

ε΄—Μὲ χίλιες βρύσες χύνεται, μὲ χίλια μάγια δένει.
Κι' ὅμοια στ' ἀνθρώπου τὴν ψυχὴ ἡ φύση κατεβαίνει.
Ἡ φύση . . . . . .
Πηγάζει ἀπὸ πολλὲς πηγὲς μὲ ὅλα της τὰ μάγια.

V (3)

«Σάλπιγγα, κόψ' τοῦ τραγουδιοῦ τὰ μάγια μὲ βία
Γυναικός, γέροντος, παιδιοῦ, μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία».

γοῦδι (1) Ἀναφέρνονται στὸ φεγγάρι.

(2.) Ἀναφέρνονται στὴ διήγηση τοῦ Ἀλαφροΐσκιοτου· τὸ σχετικὸ μέρος σώζεται ἀρτιώτερο στὸ Γ΄. σχεδίασμα. Στὸ ἴδιο μέρος ἀνήκουν καὶ οἱ τρεῖς παρακάτω στίχοι.

(3) Ἐνῷ ἀκούεται τὸ μαγευτικὸ τραγοῦδι τῆς Ἄνοιξης ποὺ τραγουδούσαν οἱ πολιορκημένες κόρες, ἕνας πολεμάρχος διατάζει τὸ σαλπι-

Χαμένη, ἀλλοίμονον! κι' ὀκνὴ τὴ σάλπιγγα γροικάει·
'Αλλὰ πῶς φθάνει στὸν ἐχθρὸ καὶ κάθ' ἠχὼ ξυπνάει;
Γέλιο στὸ σκόρπιο στράτευμα σφοδρὸ γεννοβολιέται,
Κ' ἡ περιπαίχτρα ἡ σάλπιγγα μεσουρανὶς πετιέται
Καὶ μὲ [χαρούμενη] πνοὴ τὸ στῆθος τὸ χορτάτο,
Τ' ἀράθυμο, τὸ δυνατὸ κι' ὅλο ψυχὲς γιομάτο,
Βαρώντας γύρου ὁλόγυρα, ὁλόγυρα καὶ πέρα,
Τὸν ὅμορφο τρικύμισε καὶ ξάστερον ἀέρα·
Τέλος μακρυὰ σέρνει λαλιά, σὰν τὸ πεσούμεν' ἄστρο
Τρανὴ λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο. (α')

VI

Μόλις ἔπαυσε τὸ σάλπισμα ὁ 'Αράπης, μία μυριόφωνη βοὴ ἀκούεται εἰς τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο, καὶ ἡ βίγλα ταῦ κάστρου, ἀχνὴ σὰν τὸ χάρο, λέει τῶν 'Ελλήνων: «Μπαίνει ὁ ἐχθρικὸς στόλος». Τὸ πυκνὸ δάσος ἔμεινε ἀκίνητο εἰς τὰ νερά, ὅπου ἡ ἐλπίδα ἀπάντεχε νὰ ἰδῆ τὰ φιλικὰ καράβια. Τότε ὁ ἐχθρὸς ἐξανανέωνε τὴν κραυγή, καὶ εἰς αὐτὴν ἀντιβόησαν οἱ νεόφθαστοι μὲς ἀπὸ τὰ καράβια. Μετὰ ταῦτα μιὰ ἀκατάπαυτη βροντὴ ἔκανε τὸν ἀέρα νὰ τρέμη πολλὴ ὥρα, καὶ εἰς αὐτὴ τὴν τρικυμία.

'Η μαύρη γῆ σκιρτᾶ ὡς χοχλὸ μὲς στὸ νερὸ ποὺ βράζει.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Σάλπιγγα, ἰδού, χωρὶς πνοὴ αὐτοὺς τοὺς ἴσκιους κράζει
Κινοῦν ἀνάκατα κι' ἀκοῦν μιὰν ἄλλη ποὺ τῆς μοιάζει.
Γέλιο σφοδρὸ τὸ Τούρκικο στράτευμα συνεπαίρνει,
Κ' ἡ ἀναγελάστρα σάλπιγγα τρόμου λαλιὰ ξεσέρνει.
Χαμένη σάλπιγγα, τὶ θὲς κι' αὐτοὺς τοὺς ἴσκιους κράζεις;
Καὶ σὺ τὶ θὲς ἀντίπερα ποὺ σὰν ἠχὼ τῆς μοιάζεις;

α'—Σώπαινε, σάλπιγγα ὀκνηρή, π' αὐτοὺς τοὺς ἴσκιους κράζεις,
Κ' ἐσὺ σκληρή, π' ἀντίπερα ὡσὰν ἠχώ της μοιάζεις.

α'—'Ανακατώνονται, κινοῦν ἀργοί, συλλογισμένοι,
Ποὺ σάλπιγγα τοὺς ἔκραξε λεπτή, μικρὴ χαμένη·
Καὶ γροικοῦν πέρ' ἀντίπερα μιὰν ἄλλη ποὺ τῆς μοιάζει.

α'—«Σήκω, καλή μου σάλπιγγα! καὶ βρόντα χέρι χέρι·
'Εδῶ 'ναι κόρες ἄβγαλτες κι' ἄπραγοι νέοι, καὶ γέροι.»
Χαμένη, ἀλλοίμονον! κι' ὀκνὴ τὴ σάλπιγγα γροικάει.
'Αλλὰ πῶς φθάνει ἀντίπερα καὶ τὴν ἠχὼ ξυπνάει.
Γέλιο στὸ σκόρπιο στράτευμα τοῦ ἐχθροῦ γεννοβολιέται,
Κ' ἡ ἀναγελάστρα σάλπιγγα μεσουρανὶς πετιέται·
Κ' ἐλεύθερη, χαρούμενη, γύρου βαρεῖ, καὶ πέρα
'Ηχοποντεῖ στὸν ἄπειρο καὶ καθαρὸν ἀέρα.

στὴ νὰ σημάνη γιὰ νὰ πάψουν τὰ τραγούδια καὶ νὰ καλέση τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς σὲ συμβούλιο. Καὶ στοὺς ἀναφερόμενους στίχους περιγράφεται τὸ ἀδύνατο σάλπισμα του νηστικοῦ Σουλιώτη καὶ τὸ δυνατὸ τοῦ 'Αράπη, ποὺ σήμανε γιὰ νὰ περιπαίξη.

[Ἕως ἐκείνη τὴ στιγμὴ οἱ πολιορκημένοι εἶχαν ὑπομείνει πολλοὺς ἀγῶνες μὲ κάποια ἐλπίδα νὰ φθάση ὁ φιλικὸς στόλος καὶ νὰ συντρίψη ἴσως τὸ σιδερένιο κύκλο ὁποὺ τοὺς περιζώνει· τώρα ὁποὺ ἔχασαν κάθε ἐλπίδα, καὶ ὁ ἐχθρὸς τοὺς τάζει νὰ τοὺς χαρίση τὴ ζωὴ ἂν ἀλλαξοπιστήσουν, ἡ ὑστερνή τους ἀντίσταση τοὺς ἀποδείχνει Μάρτυρες.(¹)

[Καὶ εἶχαν ὅλοι τὴν ἐλπίδα ποὺ ἔχει]
Τὰ χρυσοπράσινα φτερὰ γιομάτα λουλουδάκια. (²)
[πὼς θὰ ἐρχότανε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος νὰ νοὺς σώση, κ' εὔχονταν ὁ ὁρίζοντας]
Νὰ θόλωνε στὰ μάτια τους μὲ κάτι ποὺ προβαίνει.
[Κι' ἀντὶς εἴδανε τὸν ἐχθρικὸ στόλο νὰ πλησιάζη στὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγιοῦ]
Μὲ φουσκωμένα τὰ πανιὰ περήφανα κι' ὡραῖα
[Καὶ ἡ βοὴ ποὺ σηκώθηκε ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸ στρατόπεδο ἔμοιαζε μὲ τὸν ἄνεμο]
Ὁποῦ περνάει τὸ πέλαγο καὶ κόβεται στὸ βράχο.

. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

Καὶ τέλος πάντων μακρυνὴ σέρνει λαλιά, σὰν ἄστρο,
Μίσους λαλιά, τρόμου λαλιά, ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο.

α'—Σάλπιγγα, βάρει γρήγορα .....
Τὰ μάγια κόψ' τοῦ τραγουδιοῦ, μὴ κόψουν τὴν ἀντρεία».
Γέλιο στ' ἐχθροῦ τὸ στράτευμα σφρδρὸ γεννοβολιέται.

α'—Ἄσβεστο γέλιο στὸ πλατὺ στρατόπεδο γροικιέται,
Καὶ βαρὺ γύρου ἐλεύθερα τὸν καθαρὸν ἀέρα,
Μ' ἤχους πολλοὺς πολλῶ λογιῶ κι' ὥρα πολλὴ καὶ πέρα.

α'—Κ' ἐλεύθερη καὶ πρόσχαρη γύρου βαρεῖς καὶ πέρα
α'—Πλημμύρα ἠχοὶ τρικύμισαν τὸν ξάστερον ἀέρα.
α'—Λογιῶν ἠχοὶ πλημμύρισαν τὸν ξάστερον ἀέρα.
α'—Κόσμος ἠχοὶ στὸν καθαρό, στὸν ἄπειρον ἀέρα.
Τρικύμισε κόσμος ἠχοὶ τὸν ξάστερον ἀέρα.

α'—Τέλος βαρεῖ τρόμου λαλιὰ καὶ χύνεται σὰν ἄστρο,
α'—Τοῦ μάκρου τέλος ἡ σκληρὴ σέρνει λαλιὰ σὰν ἄστρο.
α'—Τρόμου ψηλὴ χύνει λαλιὰ καὶ βγάν' ἠχοὺς πολλὴ ὥρα
α'—Χύνει κλαγγὴ χαρούμενη μακριὰ παντοῦ σὰν ἄστρο,
Τέλος βαρεῖ τρόμου λαλιὰ ρητὴ κατὰ τὸ κάστρο.

α'—Κ' ἠχοβολάει βροντόφωνα κατὰ τὸ μαῦρο κάστρο
α'—Κ' ἠχολογάει βροντόφωνα κατὰ τὸ μαῦρο κάστρο.

ΣΗΜ. (¹) Τὸ μέρος αὐτὸ ποὺ ἐκλείσαμε μέσα σ' ἀγκύλες δὲν ἀνήκει στὸ κείμενο, μὰ εἶναι στοχασμὸς τοῦ ποιητῆ.

(²) Ὁ στίχος αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι τρεῖς ποὺ ἀκολουθοῦν, κατὰ τὴ γνώμη μας ἀνήκουν ἀσφαλῶς σ' αὐτὸ τὸ μέρος τοῦ ποιήματος. Τὰ πεζὰ ποὺ βρίσκονται ἀνάμεσα κλεισμένα σ' ἀγκύλες, δὲν ἔχουν σκοπὸ νὰ συμπληρώσουν τὸ κείμενο, μὰ νὰ διαφωτίσουν τὴν ἔννοια τῶν στίχων αὐτῶν.

VII (1)

Μακρυὰ ἀπ' ὅπ' ἦτα' ἀντίστροφος κι' ἀκίνητος ἐστήθη·
Μόνε σφοδρὰ βροντοκοποῦν τ' ἀρματωμένα στήθη·
«Ἐκεῖ 'ρθε τὸ χρυσότερο ἀπὸ τὰ ὀνείρατά μου·
Μὲ τ' ἄρματ' ὅλα βρόντησα τυφλὸς τοῦ κόπου χάμου.
Φωνή πε: —Ὁ δρόμος σου γλυκὸς καὶ μοσχοβολισμένος·(α)
Στὴν κεφαλή σου κρέμεται ὁ ἥλιος μαγεμένος·
Παλληκαρᾶ καὶ μορφονιέ, γειά σου, καλέ χαρά σου!
Ἄκου! νησιά, στεριὲς τῆς γῆς ἐμάθαν τ' ὄνομά σου.—(β)
Τοῦτος, ἄχ! ποῦν ὁ δοξαστός, κ' ἡ θεϊκιὰ θωριά του;
Ἡ ἀγκάλη μ' ἔτρεμ' ἀνοιχτὴ κατὰ τὰ γόνατά του.(γ)
Ἔρρηξε χάμου τὰ χαρτιὰ μὲ τς' εἴδησες τοῦ κόσμου
Ἡ κορασιὰ τρεμάμενη.....
Χαρὰ τῆς ἔσβυε τὴ φωνή, ποῦν' τώρα ἀποσβυμένη·
Ἄμε, χρυσόνειρο, κ' ἐσὺ μὲ τὴ σαβανωμένη.(δ)
Ἐδῶ 'ναι χρεία νὰ κατεβῶ, νὰ σφίξω τὸ σπαθί μου,
Πρὶν ὅλοι χάσουν τὴ ζωή, κ' ἐγ' ὅλη τὴν πνοή μου·
Τὰ λίγα ἀπομεινάρια τῆς πείνας καὶ τς' ἀντρείας.
. . . . . .
Γκόλφι νὰ τάχω στὸ πλευρό, καὶ νὰ τὰ βγάλω πέρα,
Ποὺ μ' ἔκραξαν μ' ἀπαντοχή, φίλο, ἀδελφό, πατέρα,
Δρόμ' ἀστραφτὰ νὰ σχίσω τους σ' ἐχθροὺς πολλὰ θρεμμένους,

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Φωνὴ π' ὁ δρόμος σου ἔμορφος καὶ λούλουδα σπαρμένος.
α'—Περβόλι ὁ δρόμος ποὺ πατεῖς κι' ὁ ἥλιος μαγεμένος.
α'—Ὁ δρόμος, μοσχοβολητὸς κι' ὁ ἥλιος μαγεμένος.

β'—Στέκει στὸ χῶμα ποὺ πατεῖς ὁ ἥλιος λατρεμένος.

γ'—Ἄκου στεργιές, νησιὰ τῆς γῆς, ἠχοῦν μὲ τ' ὄνομά σου.
γ'—Ἡ ἀγκάλη μ' ἐλαχτάριζε κατὰ τὰ γόνατά του.

δ'—Τῆς δόξας ὄνειρο χρυσό, τὶ θές με καὶ σὺ τώρα.

ΣΗΜ.— (1) Ὁ Ἰ. Πολυλᾶς σημειώνει: «Ἕνας πολεμάρχος ξάφνου ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν κύκλο, ὅπου εἶναι συναγμένοι εἰς συμβούλιο γιὰ τὸ γιουροῦσι, γιατὶ τὸν ἐπλάκωσε ἡ ἐνθύμηση, τρομερὴ εἰς ἐκείνη τὴν ὥρα τῆς ἄκρας δυστυχίας, ὅτι εἰς ἐκεῖνο τὸ ἴδιο μέρος εἰς ταῖς λαμπραῖς ἡμέραις τῆς νίκης, εἶχε πέσει κοπιασμένος ἀπὸ τὸν πολεμικὸν ἀγῶνα, καὶ αὐτοῦ ἐπρωτάκουσε, ἀπὸ τὰ χείλη τῆς ἀγαπημένης του, τὸν ἀντίλαλο τῆς δόξας του, ἡ ὁποία ἕως τότε εἶχε μείνει ἄγνωστη εἰς τὴν ἁπλῆ καὶ ταπεινὴ ψυχή του».

Σ' αὐτὰ πρέπει νὰ προσθέσουμε πὼς τὸ ἀναφερόμενο συμβούλιο εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἔγεινε ἀμέσως μόλις ἐφάνηκε νικητὴς ὁ Τουρκικὸς στόλος, καὶ σ' αὐτὸ ἀπεφάσισαν νὰ στείλουν ἀποσταλμένους πρὸς τοὺς ἔξω ὁπλαρχηγοὺς γιὰ νὰ κάμουν τὴν ἔξοδο.

Σ' ἐχθροὺς πολλούς, πολλ' ἄξιους, πολλὰ φαρμακωμένους·(α)
Νὰ μείνῃς, χῶμα πατρικό, γιὰ μισητὸ ποδάρι·
Ἡ μαύρη πέτρα σου χρυσῆ καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι».

. . . . . .

«Θύρες ἀνοίξτ' ὁλόχρυσες γιὰ τὴν γλυκειὰν ἐλπίδα».

VIII (¹)

«Κρυφὴ χαρά στραψ' σ' ἐσέ· κάτι καλό χει ὁ νοῦς σου·
Πές, νὰ τὸ ξεμυστηρευτῇς θὲς τ' ἀδελφοποιτοῦ σου»;(β)
«Ψυχὴ μεγάλη καὶ γλυκειά, μετὰ χαρᾶς στὸ λέω·
Θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας, καὶ στ' ὄνομά τους μνέω.

Ἐφοβήθηκα κάποτε μὴ δειλιάσουν, καὶ τὲς ἐπαρατήρησα ἀδιάκοπα.

Γιὰ ἡ δύναμη δὲν εἶν' σ' αὐτὲς ἴσια μὲ τ' ἄλλα δῶρα.

Ἀπόψε, ἐνῷ εἶχαν τὰ παράθυρα ἀνοιχτὰ γιὰ τὴ δροσιά, μιὰ ἀπ' αὐτές, ἡ νεώτερη, ἐπῆγε νὰ τὰ κλείση, ἀλλὰ μιὰ ἄλλη τῆς εἶπε: «Ὄχι, παιδί μου· ἄφησε νάμπη ἡ μυρωδιὰ ἀπὸ τὰ φαγητά· εἶναι χρεία νὰ συνειθίσουμε.

Μεγάλο πρᾶγμα ἡ ὑπομονή.. .....

Ἄχ! μᾶς τὴν ἔπεμψε ὁ Θεός· κλεῖ θησαυροὺς κ' ἐκείνη.

Ἐμεῖς πρέπει νὰ ἔχουμε ὑπομονή, ἂν καὶ ἔρχονται οἱ μυρωδιές.

Ἀπ' ὅσα δίν' ἡ θάλασσα, ἀπ' ὅσα ἡ γῆ, ὁ ἀέρας».

Κ' ἔτσι λέγοντας ἐματάνοιξε τὸ παράθυρο, καὶ ἡ πολλὴ μυρωδιὰ τῶν ἀρωμάτων ἐχυνότουν μέσα, κ' ἐγιόμιζε τὸ δωμάτιο. Καὶ ἡ πρώτη εἶπε: «Καὶ τὸ ἀεράκι μᾶς πολεμάει».—Μιὰ ἄλλη ἔστεκε σιμὰ εἰς τὸ ἑτοιμοθάνατο παιδί της,

---

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Σὲ πολλοὺς λύκους μὲ πολὺ μῖσος, θροφὴ καὶ λύσσα.
α'—Παιγνίδι τὸ ποὺ στάθη με, τεράστιο τὸ ποὺ μένει·
Οἱ ἐχθροὶ χορτάτοι, κι' ἄξιοι, πολλοὶ καὶ θυμωμένοι.
β'—Κρυφὴ χαρὰ σ' ἐπλάκωσε, μοῦ λέει τὸ πρόσωπό σου,
Γιὰ νὰ τὴν ξεμυστηρευτῇς στὸν ἀδελφοποιτό σου.
β' Βίγλα ποὺ ἀπόψε ἐβίγλιζες .....
Κάτσε καὶ τ' ἀδελφοποιτοῦ γλυκὰ ξεμυστηρέψου.
β'—Βίγλα, γιὰ πὲς τὶ στάθηκε ἀπόψε παλληκάρι,
β'—Γιὰ κάθησ' ἀδελφοποιτέ, καὶ ξεμυστήρεψέ μου.

ΣΗΜ. (¹) Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ γίνεται μεταξὺ τοῦ πολεμάρχου ποὺ συγκινημένος ἀπομακρύνθηκε ἀπὸ τὸ συμβούλιο κ' ἑνὸς ἄλλου, τὴν ἄλλην ἡμέρα τὸ πρωΐ, ἔπειτα ποὺ οἱ πολιορκημένοι ἐπῆραν τὴν ἀπόφαση, πὼς δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τοὺς τροφοδοτήση ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Κι' ἄφ'σε τὸ χέρι τοῦ παιδιοῦ, κ'ἐσώπασε λιγάκι,
Καὶ ξάφνου τῆς ἐφάνηκε στὸ στόμα τὸ βαμπάκι.

Καὶ ἄλλη εἶπε χαμογελώντας, νὰ διηγηθῆ κάθε μία τὄνειρό της,

Κι' ὅλες ἐφώναξαν μαζί, κ' εἶπαν πὼς εἶδαν ἕνα.
Κι' ὅτι ἀποφάσιζαν μαζὶ νὰ ποῦν τὰ ὄνείρατά τους,
Εἶπα, νὰ ἰδῶ τὴ γνώμη τους στὴν ὑπνοφαντασιά τους. (α')

Καὶ μιὰ εἶπε : «Μοῦ ἐφαινότουν ὅτι ὅλοι ἐμεῖς, ἄντρες καὶ γυναῖκες, παιδιὰ καὶ γέροι, εἴμαστε ποτάμια, ποιὰ μικρά, ποιὰ μεγάλα, κ' ἐτρέχαμε ἀνάμεσα εἰς τόπους φωτεινούς, εἰς τόπους σκοτεινούς, σὲ λαγκάδια, σὲ γκρεμούς, ἀπάνου, κάτου, κ' ἔπειτα ἐφθάναμε μαζὶ στὴ θάλασσα μὲ πολλὴν ὁρμή,

Καὶ μὲς στὴ θάλασσα γλυκὰ βαστούσαν τὰ νερά μας».

Και μιὰ δεύτερη εἶπε :

«Ἐγὼ 'δα δάφνες».—«Κ' ἐγὼ φῶς . . . . . .»
—«Κ' ἐγὼ 'ς φωτιὰ μιὰν ὄμορφη π' ἀστράφταν τὰ μαλλιά της».

Καὶ ἀφοῦ ὅλες ἐδιηγήθηκαν τὰ ὀνείρατά τους, ἐκείνη, ποὖχε τὸ παιδὶ ἑτοιμοθάνατο, εἶπε : «Ἰδές, καὶ εἰς τὰ ὀνείρατα ὁμογνωμοῦμε, καθὼς εἰς τὴ θέληση καὶ εἰς ὅλα τ' ἄλλα ἔργα». Καὶ ὅλες οἱ ἄλλες ἐσυμφώνησαν, κ' ἐτριγύρισαν μὲ ἀγάπη τὸ παιδί της, ποὖχε ξεψυχίσει.

Ἰδού, αὐτὲς οἱ γυναῖκες φέρνονται θαυμαστά· αὐτὲς εἶναι μεγαλόψυχες, καὶ λένε ὅτι μαθαίνουν ἀπὸ μᾶς· δὲ δειλιάζουν, μ' ὅλον ὅτι τοὺς ἐπάρθηκε ἡ ἐλπίδα, ποὺ εἶχαν, νὰ γεννήσουν τέκνα γιὰ τὴ δόξα καὶ γιὰ τὴν εὐτυχία. Ἐμεῖς λοιπὸν μποροῦμε νὰ μάθουμε ἀπ' αὐτές, καὶ νὰ τὲς λατρεύουμε ἕως τὴν ὕστερην ὥρα.—Πές μου καὶ σὺ τώρα γιατὶ ἐχθές, ὕστερ' ἀπὸ τὸ συμβούλιο, ἐνῷ ἐστεκόμαστε σιωπηλοί, ἀπομακρύνθηκες ταραγμένος·

Νὰ μοῦ τὸ πῆς νὰ τὄχω γὼ γκολφισταυρὸ στὸν ᾅδη». (β')

. . . . . .

«Ἐχαμογέλασε πικρά, κι' ὁλούθενε κοιτάζει·
Κι' ἀνεῖ πολὺ τὰ βλέφαρα τὰ δάκρυα νὰ βαστάξουν.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Ἐσπούδαξα τὴ γνώμη τους στὴν ὑπνοφαντασιά τους.
α'—Τὸ ποὖχε ὁ νοῦς τους τὸ σκοπὸ στὴν ὑπνοφαντασιά τους.
β'—Νὰ τὄχω γκόλφι καὶ σταυρὸ καὶ μέσα στὸ μνημοῦρι,
Γιὰ δὲν ὡμίλησε ποτὲ τοῦ τάφου ἡ πέτρα . . . . . .

IX (1)

. . . . . .

Ἔσπρωξ' ἀπόψε κατὰ σᾶς τὰ χέρια ποὔχαν θέρμη·
Παρηγοριά, καλὲς πνοές,(2) στὴ μαύρη νύχτα κ' ἔρμη.

. . . . . .

Καὶ τὲς ἀτάραγες πνοὲς τὶς πολυαγαπημένες.

. . . . . .

Στὸν ὕπνο της μουρμούριζε τὴν κλάψα τῆς τρυγόνας.

. . . . . .

X

Ἀφοῦ ἔκαψαν τὰ κρεββάτια, οἱ γυναῖκες παρακαλοῦν τοὺς ἄντρες νὰ τὲς ἀφήσουν νὰ κάμουνε ἀντάμα, εἰς τὸ σπήλαιο, τὴν ὕστερη δέηση. Μι' ἀπ' αὐτές, ἡ γεροντότερη, μιλεῖ γιὰ τὲς ἄλλες :
«Ἄκουσε, παιδί μου, καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸ στόμα μου,
Ποῦμ' ὅλη κάτου ἀπὸ τὴ γῆ κ' ἕνα μπουτσοῦνι(3) ἀπ' ἔξω.
Ὁρκίζουν σε στὴ στάχτ' αὐτή. . . . . .
Καὶ στὰ κρεββάτια τ' ἄτυχα μὲ τὸ σεμνὸ στεφάνι·
Ν' ἀφῆστε σᾶς παρακαλοῦν νὰ τρέξουμε σ' ἐκεῖνο,
Νὰ κάμουμ' ἅμα τὸ στερνὸ χαιρετισμὸ καὶ θρῆνο».
Κ' ἐπειδὴ ἐκεῖνος ἀργοῦσε ὀλίγο νὰ δώσῃ τὴν ἀπόκριση,
Ὅλες στὴ γῆ τὰ γόνατα ἐχτύπησαν ὀμπρός του,
Κ' ἐβάσταν ὅλες κατ' αὐτὸν τὴ χοῦφτα σηκωμένη,
Καὶ μὲ πικρὸ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη,
Σὰ νἄθελ' ἔσπλαχνα ὁ Θεὸς βρέξῃ ψωμὶ σ' ἐκεῖνες.

XI

Ἐτούτ' εἶν' ὕστερη νυχτιά· ὅλα τ' ἀστέρια βγάνει·
Ὁλονυχτὶς ἀνέβαινε ἡ δέηση, τὸ λιβάνι.

Ὁ Ἀράπης, τραβηγμένος ἀπὸ τὴ μυρωδιὰ ποὺ ἐσκορποῦσε τὸ θυμίαμα, περίεργος καὶ ἀνυπόμονος, μὲ βιαστικὰ πατήματα πλησιάζει εἰς τὸ τεῖχος,

Καὶ ἀπάνου, ἀνάγκη φοβερή ! σκυλὶ δὲ τοῦ λυχτάει.

Καὶ ἀκροάζεται· ἀλλὰ τὴ νυχτικὴ γαλήνη δὲν ἀντίσκοβε μήτε φωνή, μήτε κλάψα, μήτε ἀναστεναγμός· ἤθελε πεῖς ὅτι εἶχε παύσει

ΣΗΜ. (1) Τὸ μέρος αὐτὸ ἀναφέρνεται στὴν ὀρφανὴ κόρη, ποὺ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἀγαπημένου της, ἀρρώστησε βαρειὰ καὶ τὴν ἐπαράστεκαν οἱ ἄλλες γυναῖκες.

(2) Καλὲς πνοές, εἶναι οἱ γυναῖκες, ποὺ τὴν ἐπαράστεκαν, πάρα κάτου τὶς λέει ἀτάραγες.

(3) μπουτσοῦτνι=λέξη Κερκυραϊκη, ὑποκοριστικὸ τῆς ἰταλικῆς poco καὶ σημαίνει κομματάκι, λιγάκι.

ἡ ζωή· οἱ ἥρωες εἶναι ἑνωμένοι καί, μέσα τους, λόγια λένε
Γιὰ τὴν αἰωνιότητα, ποὺ μόλις τὰ χωράει·
Στὰ μάτια καὶ στὸ πρόσωπο φαίνοντ' οἱ στοχασμοί τους·
Τοὺς λέει μεγάλα καὶ πολλὰ ἡ τρίσβαθη ψυχή τους.
'Αγάπη κ' ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάχνα τους τινάζουν·
Τὰ σπλάχνα τους κ' ἡ θάλασσα ποτὲ δὲν ἡσυχάζουν·
Γλυκειὰ κ' ἐλεύθερ' ἡ ψυχὴ σὰ νἄτανε βγαλμένη
Κ' ὑψώναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη. (α')

XII(1)

Οἱ γυναῖκες, εἰς τὲς ὁποῖες ἕως τότε εἶχε φανεῖ ὅμοια μεγαλοψυχία μὲ τοὺς ἄντρες, ὅταν δέονται κι' αὐτές, δειλιάζουν λιγάκι καὶ κλαῖνε· ὅθεν προχωρεῖ ἡ Πράξη· διότι ὅλα τὰ φερσίματα τῶν γυναικῶν ἀντιχτυποῦν εἰς τὴν καρδιὰ τῶν πολεμιστάδων, καὶ αὐτὴ εἶναι ἡ ὑστερινὴ ἐξωτερικὴ δύναμη, ποὺ τοὺς καταπολεμάει, ἀπὸ τὴν ὁποίαν, ὡς ἀπ' ὅλες τὲς ἄλλες, αὐτοὶ βγαίνουν ἐλεύθεροι.

XIII

Μένουν οἱ Μάρτυρες μὲ τὰ μάτια προσηλωμένα εἰς τὴν ἀνατολή, νὰ φέξῃ γιὰ νὰ βγοῦνε στὸ γιουροῦσι, καὶ ἡ φοβερὴ αὐγή.
Μνήσθητι, Κύριε,—εἶναι κοντά· Μνήσθητι, Κύριε--ἐφάνη!
. . . . . .
'Επάψαν τὰ φιλιὰ στὴ γῆ . . . . . .
Στὰ στήθια καὶ στὸ πρόσωπο, στὰ χέρια καὶ στὰ πόδια.
. . . . . .
Μιὰ φοῦχτα χῶμα νὰ κρατῶ καὶ νὰ σωθῶ μ' ἐκεῖνο. .
. . . . . .
'Ιδού, σεισμὸς καὶ βροντισμός, κ' ἐβάστουναν ἀκόμα,
Ποὺ ὁ κύκλος φθάνει ὁ φοβερὸς μὲ τὸν ἀφρὸ στὸ στόμα,
Κ' ἐσχίσθη ἀμέσως, κ' ἔβαλε στῆς Μάννας τὰ ποδάρια
Καὶ πείνας καὶ τοῦ.....τὰ λίγα ἀπομεινάρια·
Τ' ἀπομεινάρια ἀνέγγιαγα καὶ κατατρομασμένα,
Τὰ γόνατα καὶ τὰ σπαθιὰ τὰ 'ματοκυλισμένα.(2)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Κ' ὑψώναν στὸ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη.

ΣΗΜ. (1) Τὸ ἀπόσπασμα XII δὲν ἀνήκει στὸ κείμενο, μὰ εἶναι στοχασμὸς τοῦ ποιητῆ, ποὺ ὑποδηλώνει τὸ τί θὰ περιλάβαινε τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποιήματος.

(2) Μὲ τὴ λέξη ματοκυλισμένα τελειώνει τὸ ποίημα. Αὐτὸ τὸ ξέρουμε ἀπὸ τοὺς στοχασμούς, ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ποιητή, ὅπου σημειώνει: «Τὸ νόημα εἶνε πάντα τὸ αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος ὅπου εἶναι ἡ λέξη αἱματοκυλισμένα.»

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑΤΑ ΣΚΟΡΠΙΑ (1)

. . . . . .

Ἔχε ὅσες ἔχ' ἡ Ἀνατολὴ κι' ὅσες εὐχὲς ἡ Δύση.

. . . . . .

Μ' ὅλον ποὺ τότ' ἀσάλευτος στὸ νοῦ μου ὁ νιὸς ἐστήθη.
Κ' εἶχε τὸν ἥλιο πρόσωπο καὶ τὸ φεγγάρι στήθη.(α)

. . . . . .

Κι' ἄνθιζε μέσα μου ἡ ζωὴ μ' ὅλα τὰ πλούτια πῶχει.

. . . . . .

Συχνὰ τὰ στήθεια ἐκούρασα, ποτὲ τὴν καλωσύνη.

. . . . . .

Ὁ υἱός σου κρίνος μὲ δροσιὰ φεγγαροστολισμένος(2).
Ἀνάξιε δοῦλε τοῦ Χριστοῦ, κάτου τὰ γόνατά σου
Σ' ἐλέγχ' ἡ πέτρα ποὺ κρατεῖς, καὶ κλεῖ φωνὴ κι' αὐτήνη(3).

. . . . . .

Εἴταν μὲ σένα τρεῖς χαρὲς στὴν πίκρα φυτρωμένες,
Ὅμως γιὰ μένα στὴ χαρὰ τρεῖς πίκρες ριζωμένες.

. . . . . .

Ὅλοι σὰν ἕνας, ναί, χτυποῦν, ὅμως ἐσὺ σὰν ὅλους.

. . . . . .

Τοῦ πόνου ἐστρέψαν οἱ πηγὲς ἀπὸ τὸ σωθικό μου,
Ἔστρωσ' ὁ νοῦς, κι' ἀνέβηκα πάλι στὸν ἑαυτό μου.(β)

. . . . . .

Τὸ γλυκὸ σπίτι τῆς ζωῆς, ποὖχε χαρὰ καὶ δόξα.
Ὁποὖν' ἐρμιὰ καὶ σκοτεινιὰ καὶ τοῦ θανάτου σπίτι(4). (γ)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Ἀχ! γιατὶ μοὖρθ' ὁ νιὸς μπροστὰ μὲ τὴ θεϊκιὰ θωριά του,
Κ' ἔπαιζε μὲ τὸ φῶς τοῦ ἡλιοῦ, κι' αὐτὸς μὲ τὰ μαλλιά του.

β'—Τοῦ πόνου ἐστρέψαν οἱ πηγὲς ἀπὸ τὰ φυλλοκάρδια,
Καὶ μέσα πάλι ἐγύρισε ψυχὴ καὶ καλοκάρδια,

γ'—Ὁποὖν' ἐρμιὰ καὶ σκοτεινιὰ καὶ κατοικιὰ τοῦ Χάρου.

ΣΗΜ. (1)—Τὰ σκόρπια αὐτὰ ἀποσπάσματα δὲν εἶναι βέβαιο ἐὰν ἀνήκουν ὅλα στὸ Β' σχεδίασμα· ὡς τόσο ἐπροτιμήσαμε νὰ μὴν τοὺς ἀλλάξουμε θέση, παρὰ ὅταν εἶναι φανερὸ πὼς ἀνήκουν ἀλλοῦ.

(2) Οἱ ἕξη αὐτοὶ σκόρπιοι στίχοι φαίνεται πὼς ἀνήκουν σὲ κάποιο ἐπεισόδιο τῆς ἰδιωτικῆς ξωῆς τῶν πολιορκημένων, καὶ ἴσως ἀνήκουν στὴν ἴδια τὴν κόρη ποὺ κατὰ τὴ μάχη τῆς Κλείσοβα; ἐσκοτώθηκε ὁ ἀγαπημένος της πολεμάρχος.

(3)—Οἱ δύο αὐτοὶ στίχοι ἐτοποθετήθηκαν ἀλλοῦ ὁ ἕνας καὶ ἄλλοῦ ὁ ἄλλος, ἐνῶ εἶναι φανερὸ πὼς ἔχουν συγγένεια νοήματος κι ἀνήκουν στὸ αὐτὸ ἐπεισόδιο. Ἐμεῖς ἐπροτιμήσαμε νὰ τοὺς τοποθετήσουμε μαζί.

(4)—Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς δύο αὐτοὺς στίχους, ποὺ ἴσως ἀνήκουν στὰ VIII ἀπόσπασμα τοῦ Β' σχεδιάσματος, ἐκεῖ ποὺ ὁ πολεμάρχος ἐξιστορίζει στὸ συνάδελφό του τὴν αἰτία ποὺ ἀπεμακρύνθηκε ἀπὸ τὸ συμβούλιο τὴν προηγούμενην ἡμέρα.

. . . . . .

Παράπονο χαμὸς καιροῦ σ' ὅ,τι κανεὶς κι' ἂν χάσῃ.

. . . . . .

Χαρὰ στὰ μάτια μου νὰ ἰδῶ τὰ πολυαγαπημένα,
Ποὺ μοὔδειξε σκληρ' ὄνειρο στὸ σάβανο κλεισμένα.
. . . . . Καὶ μετὰ βίας
Τί μῶστειλες, χρυσοπηγὴ τῆς Παντοδυναμίας ;

. . . . . .

Ἔστρωσ' ἐδέχθ' ἡ θάλασσα ἄντρες ριψοκινδύνους,
Κ' ἐδέχθηκε στὰ βάθη τους τὸν οὐρανὸ κ' ἐκείνους.(1)

. . . . . .

Πῶφαγε κόκκαλο πολὺ τοῦ Τούρκου καὶ τ' Ἀράπη.(1)(α')

. . . . . .

Χθὲς πρωτοχάρηκε τὸ φῶς καὶ τὸν γλυκὸν ἀέρα.

. . . . . .

Πάλι μοῦ ξύππασε τ' αὐτὶ γλυκειᾶς φωνῆς ἀγέρας,
Κ' ἔπλασε τ' ἄστρο τῆς νυχτὸς καὶ τ' ἄστρο τῆς ἡμέρας.

. . . . . .

Χάνονται τ' ἄνθη τὰ πολλά, ποὖχ' ἄσπρα μὲ τὰ φύλλα.

. . . . . .

Ἡ δύναμή σου πέλαγο, κ' ἡ θέλησή μου βράχος.

. . . . . .

Στὸν κόσμο τοῦτον χύνεται καὶ σ' ἄλλους κόσμους φθάνει.

. . . . . .

Ὦ γῆ(2) . . . . . .
Ὁ οὐρανὸς σὲ προσκαλεῖ, κ' ἡ Κόλαση βρυχίζει.

. . . . . .

Ὀλίγο φῶς καὶ μακρυνὸ σὲ μέγα σκότος κ' ἔρμο.
Φῶς ποὺ πατεῖ χαρούμενο τὸν Ἅδη καὶ τὸ Χάρο.(3)
Κι' ὅπου ἡ βουλή τους συφορά, κι' ὅπου τὸ πόδι χάρος.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Κ' ἐδέχθη κόκκαλο πολύ . . . . . .

ΣΗΜ. (1) Γιὰ τὸ ἀπόσπασμα αὐτὸ μιλοῦμε ἀναλυτικὰ στὸ μέρος τῆς μελέτης μας ποὺ γίνεται λόγος γιὰ τὸ φτάσιμο τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

(2) — Ὁ Ἰάκ. Πολυλᾶς σημειώνει: «Τὸ πολιορκημένο Μεσολόγγι ἔχει τριγύρου χάντακα». Ὁ ἀναφερόμενος λοιπὸν στίχος ἀναφέρνεται σ' αὐτὸ τὸ χάντακα, πρόκειται δηλαδὴ γιὰ τὴν τάφρο ποὺ εἶχαν ἀνοίξει οἱ πολιορκημένοι γύρου ἀπὸ τὸ τεῖχος τοῦ Μεσολογγιοῦ.

(3) — Ἡ γῆ αὐτὴ εἶναι τὸ ἔδαφος τοῦ Μεσολογγιοῦ. Οἱ δυὸ αὐτοὶ στίχοι ἐτοποθετήθηκαν σκόπιοι ἀπὸ τὸν Ι. Πολυλᾶ, ἐνῶ εἶνε φανερὸ πὼς ἔχουν συγγένεια νοήματος καὶ ἀναφέρονται στὸ αὐτὸ ἀντικείμενο. Μὲ ὀλίγο μακρυνὸ φῶς, παραβάλλει ὁ ποιητὴς τὴν τελευταία ἐλπίδα ποὺ ἀπόμενε στοὺς πολιορκημένους, τὴν ἔξοδο. Ἡ ἔξοδος, ἂν καὶ μικρὴν ἐλπίδα σωτηρίας τοὺς ἐπρόσφερε, ὅμως μὲ χαρὰ ἐπεριφρονοῦσε τὸ θάνατο.

Σὲ βυθὸ πέφτει ἀπὸ βυθὸ ὡς ποὺ δὲν εἴταν ἄλλος·
Ἐκεῖθ' ἐβγῆκε ἀνίκητος . . . . . .
. . . . . .

ΣΧΕΔΙΑΣΜΑ Γ'.

I

Μητέρα, μεγαλόψυχη στὸν πόνο καὶ στὴ δόξα,
Καὶ ἂν στὸ κρυφὸ μυστήριο ζοῦν πάντα τὰ παιδιά σου
Μὲ λογισμὸ καὶ μ' ὄνειρο, τὶ χάρ' ἔχουν τὰ μάτια,
Τὰ μάτια τοῦτα, νὰ σ' ἰδοῦν μές στὸ πανέρμο δάσος,
Ποὺ ξάφνου σοῦ τριγύρισε τ' ἀθάνατα ποδάρια.
«Κοίτα» μὲ φύλλα τῆς Λαμπρῆς, μὲ φύλλα τοῦ(¹)Βαϊῶνε!
Τὸ θεϊκό σου πάτημα δὲν ἄκουσα, δὲν εἶδα,
Ποὺ μέρη τόσα φαίνονται καὶ μέρη 'ναι κρυμμένα·
Ἀλλά, θεά, δὲν ἠμπορῶ ν' ἀκούσω τὴ φωνή σου,
Κ' εὐθὺς ἐγὼ τ' Ἑλληνικοῦ κόσμου νὰ τὴ χαρίσω;
Δόξα χ' ἡ μαύρη πέτρα σου καὶ τὸ ξερὸ χορτάρι.
. . . . . (²)

II

Ἔργα καὶ λόγια, στοχασμοὶ (³) (α) — στέκομαι καὶ κοιτάζω —
Λούλουδα μύρια, πούλουδα, ποὺ κρύβουν τὸ χορτάρι,
Κι' ἄσπρα, γαλάζια, κόκκινα, καλοῦν χρυσὸ μελίσσι,
Ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ χάρο.—
Μὲς στὰ χαράματα συχνά, καὶ μὲς στὰ μεσημέρια,
Καὶ σὰ θολώσουν τὰ νερά, καὶ τ' ἄστρα σὰν πληθύνουν,
Ξάφνου σκιρτοῦν οἱ ἀκρογιαλιές, τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι. (β)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—Λογισμὸς κι' ἔργο κι' ὄνειρο . . . . . .
β'—Τὸ πέλαγο ξάφνου μακρυὰ μουγγοβολᾶ καὶ σειέται.

(¹)— ***Τοῦ Βαϊῶνε,*** ἔκφραση ἰδιωματικὴ λεγόμενη στὴν Κέρκυρα, ἀντὶ ***τῶν Βαϊῶνε.*** Πρέπει ὅμως νὰ προσθέσω πὼς τὸ ἄρθρο δὲν εἶναι ***τοῦ*** μὰ ***τοῦν*** καὶ τὸ ***ν*** μπροστὰ στὰ σύμφρνα φεύγει· ὥστε πρόκειναι γιὰ τὸ ἴδιο τὸ ***τῶν*** τοῦ ὁποίου ἀλλοιώνεται ἡ προφορά.

(²) Στὸ σημεῖο αὐτὸ σημειώνει ὁ Ι. Πολυλᾶς: «Ἡ θεὰ ἀπαντάει εἰς τὸν ποιητὴ καὶ τὸν προστάζει νὰ ψάλλῃ τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ». Καὶ πρῶτα, ἂς σημειωθῆ πὼς δὲν πρόκειται γιὰ κάποια, ὁποιαδήποτε θεά, μὰ γιὰ τὴν προσωποποίηση τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος—τέτοια εἶναι ἡ μεγαλόψυχη Μητέρα. Ἔπειτα, εἶναι ἀβέβαιο ἂν ἡ θεὰ προστάζῃ τὸν ποιητὴ νὰ ψάλλῃ τὴν πολιορκίαν, ἢ τοῦ τὴν παρουσιάζῃ ὁραματικὰ καὶ αὐτὸς ἐξιστορεῖ τὰ ὅσα βλέπει· αὐτὸ τοὐλάχιστο φαίνεται πιθανώτερο ἀπὸ τὴν ὅλην οἰκονομία τοῦ ποιήματος.

(³)— Ἀντὶ στοχασμούς· εἶναι Κερκυραϊκος ἰδιωματισμός.

«Ἀραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, βόλι Τουρκιᾶς, τόπ' Ἄγγλου!
Πέλαγο μέγα πολεμᾶ, βαρεῖ τὸ κολυβάκι.
Κι' ἀλοιά! σὲ λίγο ξέσκεπα τὰ λίγα στήθια μένουν·
Ἀθάνατή 'σαι, ποὺ ποτέ, βροντή, δὲν ἡσυχάζεις· ;(α)
Στὴν πλώρη ποὺ σκιρτᾷ, γυρτός, τοῦτά π' ὁ ξένος ναύτης.
Δειλιάζουν γύρου τὰ νησιά, παρακαλοῦν καὶ κλαῖνε,
Καὶ μὲ λιβάνια δέχεται (β) καὶ φῶτα τὸν καϋμό τους
Ὁ σταυροθόλωτος ναὸς καὶ τὸ φτωχὸ ξωκλῆσι.
Τὸ μῖσος ὅμως ἔβγαλε καὶ κεῖνο τὴ φωνή του:
«Ψαροῦ, τ' ἀγκίστρι π' ἄφησες, ἀλλοῦ νὰ ρίξῃς ἄμε».(γ)

Μές στὰ χαράματα συχνά, καὶ μὲς στὰ μεσημέρια,(¹)
Κι' ὅταν θολώνουν τὰ νερά, κι' ὅταν πληθύνουν τ' ἄστρα,
Ξάφνου σκιρτοῦν οἱ ἀκρογιαλιὲς τὰ πέλαγα κ' οἱ βράχοι.
Γέρος μακρυά, π' ἀπίθωσε στ' ἀγκίστρι τὴ ζωή του,
Τὸ πέταξε, τ' ἀστόχησε, καὶ περιτριγυρνώντας:(δ)
«Ἀραπιᾶς ἄτι, Γάλλου νοῦς, βόλι Τουρκιᾶς. τόπ' Ἄγγλου!
Πέλαγο μέγ' ἀλοίμονο! βαρεῖ τὸ καλυβάκι·
Σὲ λίγην ὥρα ξέσκεπα τὰ λίγα στήθη μένουν·
Ἀθάνανή σαι, ποὺ βροντὴ ποτὲ δὲν ἡσυχάζεις;
Παντερημιὰ τῆς γνώμης μου, θέλω μ' ἐμὲ νὰ κλάψῃς.
. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'—«Ἄχ! τ' ἄλογο τῆς Ἀραπιᾶς καλὰ χαλινωμένο,
Καὶ μὲ τοῦ Τούρκου τ' ἄρματα νοῦς Ἰταλοῦ καὶ Γάλλου!
Μὲ λίγο μένουν ἄφραχτα τὰ λίγα στήθια πῶχει.
Ἀκοίμητή 'σαι ποῦ ποτέ, βροντή, δὲν ἡσυχάζεις;

β'—Καὶ δέχεται μὲ λιβανιές . . . . . .

γ'—Τὸ μῖσος ὅμως ἔβγαλε τὴν ἔχθρα τῆς ψυχῆς του.
«Ψαροῦ, τὸ δίχτυ π' ἄφησες, νὰ πᾶς ἀλλοῦ νὰ ρήξῃς».

γ'—Κι' ὁ φθόνος εἶδε κ' ἔρρηξε τῆς ἀδικιᾶς τὸ μῖσος:
«Καλά καμες, περήφανη, σ' ἐσὲ νὰ στέρξ' ὁ κόσμος.
Νὰ ἰδῇ τὸ δίχτυ π' ἄφησες πῶς πᾶς ἀλλοῦ νὰ ρίξῃς».

δ'—Ψαρᾶς μακρυὰ π' ἀπίθωσε στ' ἀγκίστρι τὴ ζωή του,
Τ' ἀστόχησε τρισεύγενα, κ' ἐφώναξε σκωμένος:

ΣΗΜ. (¹)—Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ΙΙ ἀποσπάσματος ποὺ ἀρχίζει μὲ τὸ στίχο: Μὲς τὰ χαράματα συχνά, φαίνεται πὼς εἶναι παραλλαγὴ τοῦ προηγούμενου μέρους. Ὁ Ἰ. Πολυλᾶς τὸ τοποθέτησε κάτω ἀπὸ τὸ πρῶτο μὲ τὴ σημείωση πὼς ἐπαναλαμβάνεται δυὸ φορές. Ὁ Κ. Παλαμᾶς τὸ θεώρησε ἁπλῶς συνέχεια χωρὶς ὅμως καὶ νὰ δικαιολογήση τὴ γνώμη του.

III

Δὲν τοὺς βαραίν' ὁ πόλεμος, ἀλλ' ἔγινε πνοή τους,
. . . . . .
Στὲς κορασιὲς νὰ τραγουδοῦν, καὶ στὰ παιδιὰ νὰ παίζουν.
. . . . . .

IV

Ἀπὸ τὸ μαῦρο σύγνεφο κι ἀπὸ τὴ μαύρη πίστη, (¹)
. . . . . .
Ἀλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος (α΄.)
Ὁ στύλος φανερώνεται, μὲ κάτου μαζωμένα
Τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τὴ σημαία (β΄.)
Ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ καὶ τὸ Σταυρὸν ἁπλώνει
Παντόγυρα στὸν ὅμορφον ἀέρα τῆς ἀντρείας, (γ΄.)
Κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κ' ἡ γῆ χεροκροτοῦσε· (δ΄.)
Κάθε φωνὴ κινούμενη κατὰ τὸ φῶς μιλοῦσε,
Κ' ἐσκόρπα τὰ τρισεύγενα λουλούδια τῆς ἀγάπης·
«Ὄμορφη, πλούσια, κι' ἄπαρτη καὶ σεβαστή, κι' ἁγία.» (ε΄.)
. . . . . .

V

. . . . . .
Ἀπὸ τὴν ἄπειρη ἐρμιὰ τὰ μάτια μαθημένα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α΄.—Ἀλλ' ἥλιος μέγας κι ἄσβυστος, αἰθέρας κοσμοφόρος.
α΄.—Ἀλλ' ἥλιος, ἀλλ' ἀμέτρητος αἰθέρας κοσμοφόρος.
α΄.—Ἀλλ' ἥλιος ἀλλ' ἀκλόνιστος κ.λ.π.
α΄.—Ἀλλ' ἥλιος ἀλλ' ἀτάραχος κ.λ.π.

β΄.— . . . . . τὰ παλληκάρια
στὸν ἴσκιο τῆς ἀπείραχτης καὶ ..... σημαίας
Καὶ χάμου μ' ὅλα τ ἄρματα βροντοῦν τυφλὰ τοῦ κόπου,
Κ' εὐφραίνοντο, τὰ μάτια τους, κ' εὐτύχησαν κοιτώντας
Τὲς κορασιὲς νὰ τραγουδοῦν, καὶ τὰ παιδιὰ νὰ παίζουν.

γ΄.—Ποὺ μουρμουρίζει καὶ μιλεῖ, καὶ τὸ Σταυρὸ τεντώνει
στὸν ὅμορφο κι' ἀτάραχο ἐλευθεριᾶς ἀέρα.
γ΄.—Στὲς ὅμορφες, κ' ἐλεύθερες, κ' εὐτυχισμένες αὔρες.

δ΄. - Κι' ὁ Οὐρανὸς τὴ βλόγουνε, κ' ἡ γῆ τὴ χαιρετοῦσε.

ε΄.—. . ἀνθρώπινη μιά, καὶ σὲ στεφάνι πλέκει
Τὰ πλούσια καὶ τρισεύγενα τοῦ πόθου λουλουδάκια,

ε΄.—. . . . ἡ πρόθυμη γλυκειὰ φωνὴ σὲ κράζει,
Σκορπώντας τὰ τρισεύγενα τς' ἀγάπης λουλουδάκια.
Ἀνίκητή σαι κι' ὄμορφη, καὶ σεβαστὴ κι' ἁγία.

ΣΗΜ. (¹) — Ἐδῶ ὁ ἀναγνώστης πρέπει νὰ συμπληρώση τὸ ποίημα περίπου ἔτσι: Ἀπὸ τὴ μεγάλη μαυρίλα ἐσκεπαζόντανε ὅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη, ἀλλὰ ἀπὸ μέσα της σὰν ἥλιος κ.λπ. φανερώνεται ἡ σημαία.

Χαμογελάσαν κι' ἄστραψαν κ' εἶπαν τὰ μαῦρα χείλη:
« Παιδὶ στὴν πόρτα χαίρεσαι, μὲ τὴ βοὴ ποὺ στέρνεις·
Μπροστὰ λαγέ, στὸν κυνηγό, κατακαμπὶς καπνίζεις·
Γλάρε, στριδόφλουντζα ξερνᾶς, ἀφρό, σαλιγκοκαῦκι ».
Καὶ τώρα δά, τ' ἀράθυμο πάτημ' ἀργοπορώντας,
Κατὰ τὸ κάστρο τὸ μικρὸ πάλι κοιτᾶ, καὶ σφίγγει,
Σφίγγει στενὰ τὴ σπάθη του στὸ λαβωμένο στῆθος,
Π' ἀγροίκα μέσα τὴν καρδιὰ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη. (β'.)

. . . . . .

VI (1)

. . . . . .

Καθὼς ἐκεῖ στὴν 'Αραπιά. . . . . .
Χύνεται ἀνάερα τὸ σκυλὶ τῆς δίψας λυσσιασμένο· (2)
Μέσ' στὴν ψυχὴ τὴν ἀγροικᾶ σὰ σπίθα στὴ φωτιά της. (3)

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

β'—Γέρνεις, παιδάκι, στὴ μπασιά, καὶ στέρνεις τὴ φωνή σου·
Γροικῶ σε, γλάρε, ποὺ ξερνᾶς φλούντσια στρειδιοῦ στὸ βράχο·
Δουλειὰ 'χεις γδυμνοσάλιγκα, καὶ βλέπω τοὺς ἀφρούς σου.

β'—Ξερνώντας τὰ φλουτσόστρειδα, γλάρε, βαρεῖς τὸ βράχο.

β'—Γλάρε, στρειδόφλουντσα ξερνᾶς, πολὺν ἀφρό, σαλίγκι.

β'—Κατακαμπὶς ὁ κυνηγὸς λαγό 'δε νὰ καπνίζῃ.

β'—Μακρυὰ λαγό 'δ' ὁ κυνηγὸς κατακαμπὶς ν' ἀχνίζῃ
Τώρα μὲ τὴν πανάγρια θωριὰ ταπεινωμένη
Κοιτᾶ, καὶ σφίγγει τὸ σπαθὶ στὸ λαβωμένο στῆθος,
Ποὺ μὲς ἀγροίκαε τὴ ψυχὴ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη.

β'—Καὶ τώρα. . . . . .
Πάλε βαρώντας μὲ τὸ νοῦ κατὰ τὸ φῶς, καὶ πάλε
Κοιτώντας, καὶ τ' ἀράθυμο πάτημ' ἀργοπορώντας,
Καταπλακώνει τὸ σπαθὶ στὸ λαβωμένο στῆθος,
Π' ἀγροίκα μέσα τὴν καρδιὰ μεγάλη καὶ τὴ θλίψη.

ΣΗΜ. (1).— 'Ο 'Ι. Πολυλᾶς σημειώνει: «Παρασταίνεται ὁ 'Ιμπραὴμ πασᾶς συλλογιζόμενος τὴ σημαντικότητα τῆς γῆς, τὴν ὁποία θέλει νὰ κυριέψῃ, καὶ τὸν πόνο καὶ τὴν ἐντροπή του ἂν δὲν τὸ κατορθώσῃ».

(2).—'Ο 'Ι. Πολυλᾶς στὸ τέλος τοῦ δευτέρου στίχου ἔχει θέσει τελεία, ὅμως ἐμεῖς παραδεχόμαστε πὼς ὁ τρίτος στίχος εἶναι ἡ ἀπόδοση τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου, καὶ γι αὐτὸ ἐβάλαμε κόμμα. 'Η ἔννοια περίπου πρέπει νἆναι ἡ ἀκόλουθη: Ὅπως στὴ φλογερὴν 'Αραπιὰ χύνεται τὸ σκυλὶ διψασμένο, ἔτσι καὶ ὁ 'Ιμπραὴμ αἰσθανότανε τὴ δίψα νὰ κυριεύση τὸ Μεσολόγγι.

(3).—Γράφει ὁ Τουρκουάτος Τάσσος: Come favilla in fiama, ποὺ σημαίνει: σὰ σπίθα μέσα στὴ φωτιά. «Gerusaleme Liberata—Canto I, ὀχτάβα XVIII, στίχος 8».

Καὶ συχνὰ τοὖπ' ἡ ἀράθυμη καὶ τρίσβαθη ψυχή του:
«Κάμποι, βουνὰ καρπόφορα, καὶ λίμνη ὡραία καὶ πλούσια,
Σ' τουφέκι ἀλλάξαν καὶ σπαθὶ τὸ δίχτυ καὶ τ' ἀγκίστρι.
Μάννα καλὴ παλληκαριῶν, καὶ κάμε τη δική σου. (α΄).
Αἰώνια ἤθελε' εἴτανε ὁ πόνος κ' ἡ ντροπή μου».

. . . . . .

VII

Ο ΠΕΙΡΑΣΜΟΣ (1)

Ἔστησε ὁ Ἔρωτας χορὸ μὲ τὸν ξανθὸ Ἀπρίλη,
Κ' ἡ φύσις ηὗρε τὴν καλὴ καὶ τὴ γλυκειά της ὥρα,
Καὶ μὲς στὴ σκιά, ποὺ φούντωσε καὶ κλεῖ δροσιὲς καὶ μόσχους,
Ἀνάκουστος κελαϊδισμὸς καὶ λιποθυμισμένος. (β΄).
Νερὰ καθάρια καὶ γλυκά, νερὰ χαριτωμένα,
Χύνονται μὲς στὴν ἄβυσο τὴ μοσχοβολισμένη
Καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της, κι' ἀφήνουν τὴ δροσιά τους,
Κι' οὖλα στὸν ἥλιο δείχνοντας τὰ πλούτια τῆς πηγῆς τους
Τρέχουν ἐδῶ, τρέχουν ἐκεῖ, καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια (γ΄).
Ἔξω ἀναβρύζει κ' ἡ ζωὴ σ' γῆ, σ' οὐρανό, σὲ κῦμα.

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α΄—Μάννα τρανὴ παλληκαριῶν, καὶ κάμε τη δική σου.

β΄.—Ὁ Ἔρωτας ἐχόρεψε μὲ τὸν ξανθὸ Ἀπρίλη,
Κ' ἡ φύσις ὅλη βρίσκεται μέσ' στὴ γλυκειά της ὥρα
Εἰς τ' οὐρανοῦ τὴν πλατωσιὰ καὶ στὰ κρυφὰ τοῦ βάτου
Στοῦ ροδισμένου... μέσ' στὸν πυκνὸ κρυψῶνα
Ἀνάκουστοι κελαϊδισμοὶ καὶ λιγοθυμισμένοι.

β΄.—Καὶ φέρνουν οἱ ἀέρηδες, χορτάτοι νερατζάνθη,
Ἀνάκουστους κελαϊδισμοὺς καὶ λιποθυμισμένους.

γ΄.—Ἐνῷ ξουθ' ὡραιότατα νερὰ χαριτωμένα
Πέφτουνε μέσ' στὴν ἄβυσσο τὴ μοσχοβολισμένη,
Καὶ χαίρονται τὸ μόσχο της καὶ χύνουν τὴ δροσιά τους,
Μ' ὅλα τὰ πλουσιοπάροχα καλὰ τῆς νερομάνας.
Καὶ τὰ νερὰ σπουδάζουνε καὶ κάνουν σὰν ἀηδόνια.

γ΄.—Καὶ παίρνουνε τὸ μόσχο της γιὰ τὴ δροσιὰ π' ἀφίνουν.
Νεράκι, π' ἀηδονολαλεῖς, καὶ ρὲς μὲ σπουδα στ' ἄνθη,
Σοῦ δένουνε τὸ μόσχο τους γιὰ τὴ δροσιὰ π' ἀφίνεις.

ΣΗΜ. (1).—Τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποιήματος, τὸ ἐπιγραφόμενον «Ὁ Πειρασμὸς» δὲν ἀνήκει στὰ διαδραματιζόμενα γεγονότα, ποὺ ὁ ποιητὴς περιγράφει βλέποντάς τα ὁραματικά, μὰ εἶναι τὸ τραγοῦδι ποὺ ἔλεγαν οἱ πολιορκημένοι κατὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ Ἀπριλιοῦ, ὅταν ἔμαθαν τὸ φτάσιμο τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου στὰ νερὰ τοῦ Μεσολογγιοῦ.

'Αλλὰ στῆς λίμνης τὸ νερό, π' ἀκίνητό 'ναι κι' ἄσπρο,
'Ακίνητ' ὅπου κι' ἂν ἰδῇς, καὶ κάτασπρ' ὡς τὸν πάτο,
Μὲ μικρὸν ἴσκιον ἄγνωρον ἔπαιξ' ἡ πεταλοῦδα,
Ποῦχ' εὐωδιάσει τς' ὕπνους της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο.(α)
'Αλαφροΐσκιωτε καλέ, γειά,(¹)πὲς ἀπόψε τί 'δες.(β).
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
«Χωρὶς ποσῶς γῆς, οὐρανός, καὶ θάλασσα νὰ πνένε,
Οὐδ' ὅσο κάν' ἡ μέλισσα κοντὰ στὸ λουλουδάκι,
Γύρου σὲ κάτι ἀτάραχο, π' ἀσπρίζει μέσ' στὴ λίμνη,
Μονάχο ἀνακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ ντυμένη μὲ τὸ φῶς του(γ).
. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'.—'Αλλὰ στῆς λίμνης τὸ νερὸ π' ἀσάλευτό 'ναι κι' ἄσπρο,
'Ασάλευτ' ὅπου κι' ἂν ἰδῇς, καὶ κάτασπρ' ὡς τὸν πάτο,
Μὲ μικρὸν ἴσκιον ἔπαιξε χρυσῆ πεταλουδοῦλα,
Ποὺ βώδισε τὸν ὕπνο της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο.
α'.—Ποὺ πέρασεν εὐωδικιὰ νύχτα στὸν ἄγριο κρίνο.
α'—'Οποῦχε στ' ἀγριόκρινου τοὺς μόσχους ξενυχτήσει.
α'.—Ποὺ μέσα στὸν ἀγριόκρινο γλυκά 'χε ξενυχτήσει.
α'.—Καὶ μέσ' στῆς λίμνης τὰ νερὰ στρωτά, γλυκά, καθάρια,
α'.—Στῆς ἔρμης λίμνης τὰ νερὰ ὁλόστρωτα, καθάρια,
'Ἔπαιξε μὲ τὸν ἴσκιο της γαλάζια πεταλοῦδα,
Ποὺ εὐώδιασε τὸν ὕπνο της μέσα στὸν ἄγριο κρίνο.
β'.—Γιά, πές, ἀλαφροΐσκιωτε, στὴ λίμνη ἀπόψε τ' εἶδες.
β'.—'Εσύ 'σκιον ἔχεις ἀλαφρό, καὶ πὲς ἀπόψ' τ' εἶδες.
γ',—Στὴ λίμνη κλεῖ κάτι λευκὸ διπλώντας τὸ φεγγάρι.
γ'—.Κάτι λευκὸ κι' ἀτάραχο τυλίζει τὸ φεγγάρι.
γ'.—'Εκεῖ ποὺ ἡ λίμνη φούσκωσε στὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
Συχνὰ τὸ φῶς τοῦ φεγγαριοῦ κάτι λευκὸ τυλίζει,
Κ' ἐβγῆκε κόρη θεϊκιὰ καὶ φεγγαροντυμένη.
γ'.—Σὲ κάτι ἀπάνου ἀτάραχο π' ἀσπρίζει μές στὴ λίμνη,
'Εσυχνανακατώθηκε τὸ στρογγυλὸ φεγγάρι,
Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ ὁλόλαμπρη στὸ φῶς του.
γ'.—Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ καὶ θεϊκιὰ στὸ φῶς του.
γ'.—Κι' ὄμορφη βγαίνει κορασιὰ στημένη μέσ' στὸ φῶς του.

ΣΗΜ. (¹).—Τὴ λέξη γ ε ι ὰ ὁ 'Ι. Πολυλᾶς τὴν ἔγραψε μ' ε ι, ἐνῶ στὴν ἔκδοση «Μαρασλῆ» ὁ Ν. Πολίτης μὲ ι καὶ ἀφαίρεσε καὶ τὸ κόμμα. Γιὰ τὴ γραφὴ δὲν ἔχει τόση σημασία τὸ πρᾶμα, ὅση γιὰ τὸ νόημα. Γιατὶ νὸ μόριο γιά, εἶναι ἕνα εἶδος προσφωνήσεως, ποὺ τὸ μεταχειρίζονται οἱ 'Ηπειρῶτες καὶ Στερεολλαδίτες καὶ σ' ἄλλα μέρη της 'Ελλάδας, καὶ ἔχει διάφορες σημασίες· ἐδῶ εἶναι προτρεπτικό: 'Ελα, ἐμπρός· ἀλλοῦ εἶναι ἐπιβεβαιωτικό, ὅπως, στό: ναί, γειά· ποὺ σημαίνει ναί, βέβαια. Γι αὐτὸ ἐδιατήρησα τὴ γραφὴ τοῦ 'Ι. Πολυλᾶ.

VIII

Ἔρμα 'ν' τὰ μάτια, ποὺ καλεῖς, χρυσὲ ζωῆς ἀέρα.(α).

. . . . . .

IX(¹)

. . . . . .

Ἄγγελε μόνον στ' ὄνειρο μοῦ δίνεις τὰ φτερά σου ;
Στ' ὄνομ' Αὐτοῦ, ποὺ στάπλασε, τ' ἀγγειὸ τ'ς ἐρμιᾶς τὰ θέλει.
Ἰδού, ποὺ τὰ σφυροκοπῶ στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, ματιά, βασίλισσές μου!
Τὰ θέλω γώ, νὰ τἄχω γώ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
Ἐδῶ π' ἀγάπης τρέχουνε βρύσες χαριτωμένες.(β).
Κι' ἄκουα ποὺ λέγατε : «Πουλί, γλυκειὰ ποῦν' ἡ φωνή σου» !

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'.—Ἀγαπημένα σὲ καλεῖ, δροσᾶτα σὲ χαϊδεύει,
Γλυκὸς ἀέρας καθαρός, μοσχοβολιὲς χορτᾶτος,
Μ' ἀνάκουστους κελαϊδισμοὺς καὶ λιποθυμισμένους.
α'.—Γλυκὰ χαϊδεύει δροσερὸς τῆς εὐωδιᾶς ἀέρας
Μ' ἀνάκουστους κελαϊδισμοὺς καὶ λιποθυμισμένους.
α'.—Καλεῖς χρυσὲ τῆς εὐωδιᾶς, τῆς ὀμορφιᾶς ἀέρα.
α'.—Μὰ μὲ χαϊδεύεις, δροσερὲ τῆς ὀμορφιᾶς ἀέρα.
β'.—Φτερά χετε, π' ἀνέγγιαγα παντοῦ πετοῦν, Ἀγγέλοι.
β'.—Παντοῦ πετοῦν κι' εἶν' ἄφθαρτα, Ἀγγέλοι τὰ φτερά σας.
Στ' ὄνομ' Αὐτοῦ, ποὺ τἄπλασε, τ' ἀγγειὸ τ'ς ἐρμιᾶς τὰ θέλει.
Ἰδού, μ' ἀσποῦδα τὰ φορῶ, μ' ἀλαιμαργιὰ τὰ σφίγγω,
Νὰ τἄχω δῶ, καὶ νὰ τὰ κλειῶ, νὰ τὰ κρατῶ κλεισμένα,
Ἐδῶ ποῦ τρέχουνε γιὰ μὲ γλυκειαῖς ἀγάπης βρύσαις.
Κι' ἀμέσως τὰ σφυροκοπῶ στὸν ἀνοιχτὸν ἀέρα,
Χωρὶς φιλί, χαιρετισμό, χωρὶς ματιὰ νὰ δώσω.
β'.—Ὄχι φιλί, χαιρετισμό, μήτε ματιὰ νὰ δώσω.

ΣΗΜ. (¹).—Ὁ Ἰ. Πολυλᾶς σημειώνει γιὰ τὸ ἀπόσπασμ' αὐτό : «Εἰς τὸ ποίημα ἓν' ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα πρόσωπα ἦταν μιὰ κόρη, ὀρφανή, τὴν ὁποίαν ἡ ἄλλαις πλέον ἡλικιωμέναις γυναῖκες εἶχαν ἀναθρέψει, καὶ τὴν ἀγαποῦσαν ὅλαις ὡς θυγατέρα τους. Πέφτει εἰς τὸν πόλεμον ἕνας τῶν ἐνδοξοτέρων ἀγωνιστάδων, τὸν ὁποῖον αὐτὴ εἶχε ἀγαπήσει εἰς τὸν καιρὸ τῆς εὐτυχίας· ὥστε ἀπὸ τὸ ἄκρο τῆς ἐλπίδας ἡ καρδιά της βυθίζεται εἰς τὴν λύπη· εὑρίσκει ὅμως παρηγοριὰ κυττάζοντας τ' ἀγαπημένα πρόσωπα καὶ τὸ ὑψηλὸ παράδειγμα τῶν ἄλλων γυναικῶν. Αὐτά ἀρκοῦν νὰ διαφωτίσουν ὁπωσδήποτε τοῦτο τὸ κομμάτι, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐνθουσιασμένη νέα στρέφεται νοερῶς πρός τὸν Ἄγγελο, τὸν ὁποῖον εἶδε στ' ὄνειρό της νὰ τῆς προσφέρῃ τὰ φτερά του· γυρίζει ἔπειτα πρός ταῖς γυναῖκες νὰ ταῖς εἰπῇ, ὅτι αὐτὴ τὰ θέλει τὰ φτερὰ πραγματικῶς, ἀλλ' ὄχι γιὰ νὰ φύγῃ, ἀλ-

Ἀηδονολάλειε στῆθος μου, πρὶν τὸ σπαθὶ σὲ σχίσει·
Καλὲς πνοὲς παρηγοριὰ στὴ βαρειὰ νύχτα κ' ἔρμη. (α),
Μὲ σᾶς νὰ πέσω στὸ σπαθί, κι' ἄμποτε νἆμαι πρώτη!
Τὸ στραβὸ φέσι στὸ χορὸ τ' ἄνθια στ' αὐτὶ στολίζει, (¹).
Τὰ μάτια δείχτουν ἔρωτα γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμο,
Καὶ στὴ θωριά του εἶν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο! (β').

. . . . . .

X

. . . . . .

Γιὰ νὰ μοῦ ξεμυστηρευθῆ τὰ αἰνίγματα τὰ θεῖα. (²).

. . . . . .

«Πολλοὶ 'ν' οἱ δρόμοι πᾶχει ὁ νοῦς (³) . . . . . .

. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'.—Παρηγοριὰ καλὲς πνοές, ψυχὴ τῆς ἔρμης νύχτας.
α'.—Πυκνὲς πνοὲς παρηγοριά, ψυχὴ τῆς ἔρμης νύχτας.
β'.—Τὸ στραβὸ φέσι στὸ χορὸ τ' ἄνθια στ' αὐτιὰ στολίζει,
Στοχαστικὰ τὰ μάτια του τριγύρου δὲν κοιτάζουν,
Καὶ δείχνουν τὴν ἀγάπη τους γιὰ τὸν ἀπάνου κόσμο.
β'.—Ἄχ! στὴ θωριά του 'ν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο.
Βάνουν ἀγάπη στὰ ψηλὰ τὰ μάτια κ' ἡ θωριά του,
Κι' ἀπάνου της εἶν' ὄμορφο τὸ φῶς καὶ μαγεμένο.
β'.—Τὰ μάτια χύνουν ἔρωτα κατὰ τὸν ἄνου κόσμο,
Ὁποῦ τὸν ἐλαφρόδενε στὴ γῆ μὲ τὸ χορό του,
Καὶ στὴ θωριά του κ. λ. π.
β'.—Δέν' ἐλαφρὰ τὸν οὐρανὸ στὴ γῆ μὲ τὸ χορό του.

λὰ γιὰ νὰ τὰ κρατῇ κλεισμένα ἐκεῖ κοντά τους, καὶ νὰ περιμείνῃ μαζῇ τους τὴν ὥρα τοῦ θανάτου. Μετὰ ταῦτα ἀνατρέχει ἡ φαντασία της εἰς ἄλλα περασμένα· πῶς τὴν ἐπαρηγοροῦσαν, ἐνῷ ἐκείτετο ἄρρωστη «ἢ ἀτάραχαις πνοαῖς ἢ πολυαγαπημέναις» τῶν ἄλλων γυναικῶν ὁποῦ ἐκοιμούνταν κοντά της· καὶ τέλος εἶχε ἰδεῖ τὸν νέον νὰ χορεύῃ, εἰς τὴ χαρμόσυνη ἡμέρα τῆς νίκης».

ΣΗΜ. (¹)—Στὸ σημεῖο αὐτὸ ποὺ ἐτοποθετήσαμε στιγμές, λείπει ἡ συνέχεια, στὴν ὁποίαν ἡ ὀρφανὴ νέα συνεχίζοντας τὴν ὁμιλία της θἄφινε νὰ φαίνεται πὼς τὸ πρόσωπο ποὺ φοροῦσε στὸ χορὸ στραβὰ τὸ φέσι, εἶταν ὁ ἀγαπημένος της, ἐνῶ ὅπως εἶναι τώρα, λείπει ἡ ὁμαλὴ σύνθεση.

(²) —Τὸ στίχον αὐτὸ τὸν ἐτοποθέτησεν ὁ Ἰ. Πολυλᾶς σὰ 48 ἀπόσπασμα τοῦ Β'. σχεδιάσματος, ἐνῶ ἀνήκει στὸ ἐπεισόδιο τῆς Μάρθας.

(³) —Τὸ στίχον αὐτὸ τὸν ἐτοποθέτησεν ὁ Ἰ. Πολυλᾶς σὰν 54 ἀπόσπασμα τοῦ Β'. σχεδιάσματος, ἐνῶ εἶναι φανερὸ πὼς ἀνήκει στὸ ἐπεισόδιο ποὺ σχετικὸ μέρος σώζεται στὸ Χ ἀπόσπασμα τοῦ Γ'. σχεδιάσματος.

Φεύγω τ' ἀλόγου τὴν ὁρμὴ καὶ τοῦ σπαθιοῦ τὸν τρόμο.
Τ' ὀνείρου μάταια πιθυμιά, κι' ὄνειρο αὐτὴ ν' ἡ ἴδια!
Ἐγύρισε ἡ παράξενη τοῦ κόσμου ταξειδεῦτρα,
Μοῦπε μὲ θεῖο χαμόγελο βρεμένο μ' ἕνα δάκρυ (α').
« Κόψ' τὸ νερὸ στὴ μάννα του, μπάσ' το στὸ περιβόλι,
Στὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχοναθρεμένο. (β').

. . . . . .

Κ' ἐπότισέ μου τὴν ψυχὴ ποὺ χόρτασεν ἀμέσως. (1)

. . . . . .

XI

. . . . . .

Καὶ βλέπω πέρα τὰ παιδιὰ καὶ τὲς ἀντρογυναῖκες
Γύρου στὴ φλόγα π' ἄναψαν, καὶ θλιβερὰ τὴ θρέψαν
Μ' ἀγαπημένα πράματα, καὶ μὲ σεμνὰ κρεβάτια,
Ἀκίνητες, ἀστέναχτες, δίχως νὰ ρήξουν δάκρυ·(γ)
Καὶ 'γγίζ' ἡ σπίθα τὰ μαλλιὰ καὶ τὰ λυωμένα ροῦχα.
Γρήγορα, στάχτη νὰ φανῆς, οἱ φοῦχτες νὰ γιομίσουν.

. . . . . .

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'.— Μοῦπε μὲ θεῖο χαμόγελο ὅπ' ἔσταξ' ἕνα δάκρυ.

β'.—Στὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχαναστημένο.

β'.—Μέσ' στ' ἅγιο βῆμα τῆς ψυχῆς (2) . . . .

β'.— Στὸ περιβόλι τῆς ψυχῆς τὸ μοσχοβολισμένο.

γ'.—Γύρου στὴ φλόγα, π' ἄναψαν καὶ τὴν ἐτριγυρίσαν,
Κοιτάζουν δίχως κίνημα, κοιτάζουν δίχως δάκρυ,
Τ' ἀγαπημένα πράματα καὶ τὰ σεμνὰ κρεβάτια.

γ'.—Καὶ μέσ' στὴ φλόγα, π' ἄναψαν μὲ τὰ δικά τους χέρια
Κοιτάζουν δίχως κίνημα, κοιτάζουν δίχως δάκρυ.

γ'.—Ἀκίνητες, ἀδάκρυτες, κοιτώντας, μελετώντας

γ'.—Κοιτώντας μέσ' ἀκίνητες, ἀδάκρυτες κοιτώντας.

(1).—Τὸ ἴδιο ἔχουμε νὰ ποῦμε καὶ γιὰ τὸ στίχον αὐτό, τὸν ὁποῖον ὁ Ἰ. Πολυλᾶς ἐτοποθέτησε σὰν 61 ἀπόσπασμα τοῦ Β'. σχεδιάσματος.

(2).—Τὸ ἡμίστιχο αὐτό, κατὰ τὴ γνώμη μας, εἶναι παραλλαγὴ τοῦ 8 στίχου τοῦ Χ ἀποσπάσματος κι ὄχι ἀνεξάρτητος στίχος, ὅπως τὸ ἐθεώρησεν ὁ Ἰ. Πολυλᾶς καὶ τὸ τοποθέτησε σὰν 50 ἀπόσπασμα τοῦ Β'. σχεδιάσματος.

XII(1)

. . . . . .

Ὁποῦδε σκιᾶς παράδεισο, καὶ τήνε χαιρετάει
Μὲ τοῦ φτεροῦ τὸ σάλαγο καὶ μὲ κανέναν(2) ἦχο.

. . . . . .

XIII

. . . . . .

Εἶν' ἕτοιμα στὴν ἄσπονδη πλημμύρα τῶν ἁρμάτων
Δρόμο νὰ σχίσουν τὰ σπαθιά, κ' ἐλεύθεροι νὰ μείνουν.
Ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφούς, ἐδῶθε μὲ τὸ χάρο.

. . . . . .

XIV (3)

. . . . . .

Σὰν ἥλιος, ὁποῦ ξάφνου σκεῖ πυκνὰ καὶ μαῦρα νέφη.
Τ' ὅρος βαρεῖ κατάραχα καὶ σπίτια ἰδὲς στὴ χλόη. (α').

ΠΑΡΑΛΛΑΓΕΣ

α'.—Τ' ὅρος βαρεῖ κατάραχα σκιώντας τὰ νέφη ὁ ἥλιος,
Καὶ φανερὰ σοῦ γίνονται τὰ σπίτια μέσ' στὴ χλόη.

ΣΗΜ. (1).—Γιὰ τὸ ἀπόσπασμ' αὐτὸ σημειώνει ὁ Ἰ. Πολυλᾶς: «Μία τῶν γυναικῶν προσφεύγει εἰς τὸ στοχασμὸ τοῦ θανάτου, ὡς μόνη σωτηρία της, μὲ τὴ χαρά, τὴν ὁποίαν αἰσθάνεται τὸ πουλάκι—ποὺ βλέπει σκιᾶς παράδεισο κλπ.—εἰς τὴ στιγμὴν ὁποῦ εἶναι κοπιασμένο ἀπὸ μακρινὸ ταξεῖδι, εἰς τὴ φλόγα καλοκαιρινοῦ ἥλιου.

(2).—Ἡ λέξη κανέναν ἐδῶ σημαίνει κάποιον.

(3).—Τὸ ἀπόσπασμ' αὐτὸ εἶναι τὸ τέλος τοῦ ποιήματος. Ὁ ποιητὴς ἄρχισε τὸ ποίημα βλέποντας τὴν πολιορκία τοῦ Μεσολογγιοῦ σὰν ὅραμα. Παρακολουθεῖ τὴν ἐξέλιξή της καὶ φθάνει στὸ τέλος της.

Τὸ ὅραμα παρουσιάστηκε στὸν ποιητὴ σὰν ἕνας ἀδιάκοπος βρόντος μέσα σὲ μιὰ μαυρίλα. Καὶ τέλειωσε μὲ τὸ νὰ ἐξαφανιστῆ ἡ μαυρίλα καὶ νὰ ξαναφωτίση τὰ μέρη ἐκεῖνα ὁ ἥλιος ἤρεμος. Τὸ μέγα δρᾶμα εἶχε τελειώσει.

ΓΕΡ. ΣΠΑΤΑΛΑΣ

ΔΙΟΡΘΩΜΑΤΑ ΣΤΟ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟ ΤΕΥΧΟΣ

ΣΕΛ.	ΣΤΙΧ.	ΑΝΤΙ	ΓΡΑΨΕ
277	19	μερικὰ συγγενικὰ	παρὰ μερικὰ συγγενικὰ
»	30	ὑποσύνθεση	ὑπόθεση
279	1	ὅλο τοῦ Β'	καὶ τοῦ Β'
»	8	καθαρὰ ἀντικείμενα	καθαρὰ γεγονότα ἀντικειμενικὰ
281	2	θᾶσωζε	Θᾶσκιζε
290	27	ἐπινοεῖ	ὑπονοεῖ
296	36	ἡ ἀγγελία τοῦ ἀγαπημένου	ἡ ἀγγελία τοῦ θανάτου τοῦ ἀγαπημένου
304	23	Ὁ Τουρκοαλβανικὸς στόλος	ὁ Τουρκοαραβικὸς στόλος
305	13	στὸν πλάτανο	στὸν Πλάτανο